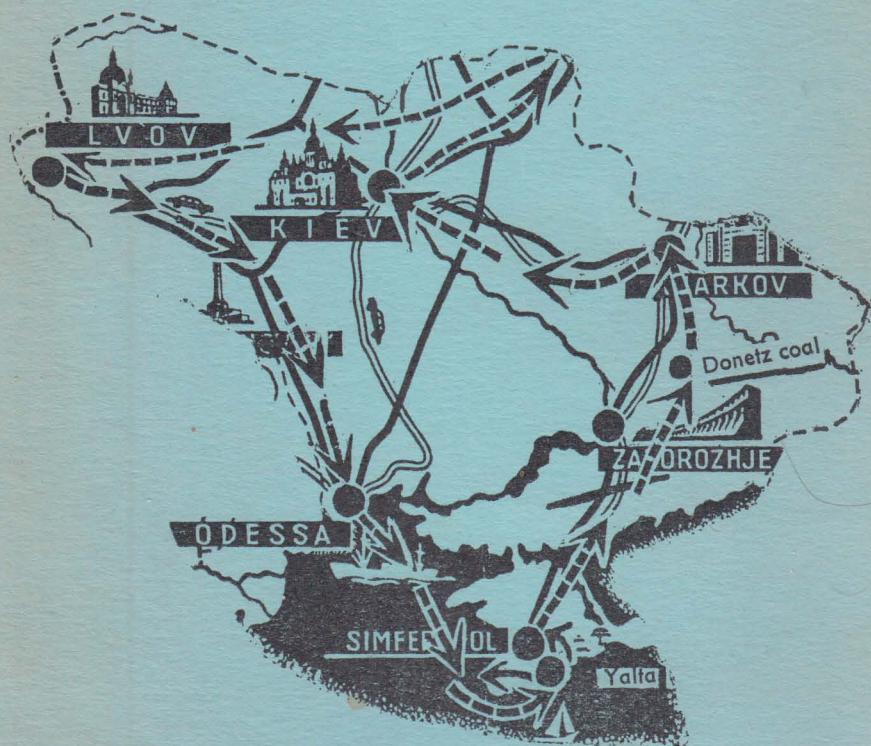

МИХАЙЛО ПРОКОПІВ

ПО П'ЯТДЕСЯТШІСТЬ РОКАХ НА УКРАЇНІ

СПОГАДИ З ПОДОРОЖІ

„МИ ОБІХАЛИ ВСЮ УКРАЇНУ І НІДЕ НЕ ЧУЛИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ВСЮДИ РУССКА ТА Й РУССКА”.

НАКЛАДОМ АВТОРА

МИХАЙЛО ПРОКОПІВ

ПО 56 РОКАХ—НА УКРАЇНІ

Спогади з подорожі

diasporiana.org.ua

Накладом автора

Нью Йорк, 1964

МИХАЙЛО ПРОКОПІВ

1937-2023

В С Т У П

Списані тут сторінки спогадів із подорожі на Україну в 1962 році — це враження із зустрічі з Рідною Землею з українськими людьми — селянами і робітниками, що їх автор книжки Михайло Прокопів, уродженець села Городиславичі, Бібрецького повіту в Західній Україні, покинув перед 50 роками, щоб шукати кращої долі за морем, у Новому Світі.

Багато усякого — добра і лиха — довелося зазнати йому протягом понад півстоліття на становищі імігранта-заробітчанина. Важкою чорною працею в різних професіях треба було здобувати прожиток, включатися в боротьбу українських робітників за свої національні і соціальні права, за право називати себе українцями, за справедливу заробітну платню, за людське трактування від підприємців і їхніх агентів. Ця боротьба привела автора до зацікаплення ідеями соціалізму й комунізму і він став членом організацій, що під прапором цих ідей гуртували українських імігрантів З'єднаних Держав і Канади. Був час, що він займав в цих прогресивних за назвою організаціях провідні пости і приймав на віру все те, що писали про Україну й життя на рідних землях „прогресивні” газети.

Працюючи важко, як робітник, не забував про освіту і старався здобути її читанням книжок, журналів і газет, зокрема цікавлячись становищем українського народу, своїх земляків — колись під польським, потім під радянським уже пануванням. Усе це не давало авторові цих спогадів задовільної відповіді на всі його сумніви й питання й він увесь час мріяв про те, щоб могли поїхати в Рідний Край, зустрітися із своїми рідними, на місці ознайомитися з тим, що діється на Україні, як живуть там, нібито визволені, українські селяни і робітники.

Така нагода відкрилася авторові на 56-ому році його перебування в Північній Америці. Одержавши можливість поїхати на Україну, він скористав з неї і відбув в червні 1962 р. поїздки по широких просторах України.

Не зараховуючи себе до вище згаданих спеців від московської пропаганди, автор цієї книжки нічого не вигадував, не покликається на нікого із тих, що ніколи України не бачили, не переповідає за комуністичними газетами. Він дає тільки правдиву картину того, що сам бачив і спостерігав під час свого 30-денного перебування на Україні, того, про що він

говорив з селянами і робітниками на Україні, що він чув від них. Знаючи відносини й життя українського селянства в минулому, автор спогадів краще за інших зміг описати сучасний побут українських селян і робітників. Він мандрував вулицями Львова, Одеси, Ялти, Севастополя, Симферополя, Донецька, Харкова, Києва, Канева, побував також і по селах і знайомить українську громадськість ЗДА і Канади з людьми тих і сіл, з важкими умовами їхнього життя і праці.

Подані тут спогади автора про відвідини України варті уваги кожного українця й кожної українки, що цікавляться правдою про сучасну Україну, що її московська пропаганда називає „щасливою“ і „квітучою“, хоч, насправді це не суверенна держава українського народу, а тільки „життєвий простір“ для російського колоніялізму, що поневолює Україну політично й експлуатує її економічно.

Пам'ятник Тарасові Шевченкові у столиці ЗДА Вашингтоні. В той час, як цей пам'ятник стоїть тут на репрезентативній площі міста, поблизу Білого Дому, пам'ятники Генієві України на Україні і в Росії стоять поза містом — в Києві у парку, і в Москві над рікою — перед готелем.

З НЬО ЙОРКУ ЧЕРЕЗ МОСКВУ ДО ЛЬОВОА

Наприкінці травня 1962 року виїхало в Україну із ЗДА п'ятдесят і два туристи з-поміж американських українців. Виїхали відвідати рідний край, що його змушені були покинути давно, ще перед десятиліттями, шукаючи кращої долі в Америці. Вирішив я разом з ними відвідати рідну батьківщину — Україну, своїх рідних, брата, друзів і знайомих, побачити власними очима, як живе наш український селянин і робітник. Після 30-денного перебування в Україні, хочу поділитися з американськими українцями своїми враженнями.

Дня 31 травня 1962 року, ми в кількості 52 особи українського походження, вилетіли голландським джетовим літаком з ньюйоркського летовища о год. 3:30 по полудні, а вже на другий день о год. 9:30 рано ми були вже в Амстердамі, Голляндія. Вся подорож понад Атлантийським океаном тривала шість годин. В Амстердамі о год. 3-ій по полудні нас завантажили на советський пасажирський літак, який привіз нас до Москви 1 червня о год. 7-ій по полудні московського часу.

Подорож голландським літаком була дуже приємною. Літак робив 700 миль на годину, на 200 миль більше, як джетовий советський літак. Голляндська обслуга була чистенько й гарно зодягнена, ввічлива, усміхнена. В літаку незвичайна чистота, м'які килими на підлозі. Харчування європейське.

Зараз після переходу на советський літак нас вразило холодне відношення советської летунської обслуги. Люди із залогі цього літака дивилися на нас похмуро, недобрі погляди кидали на американські валізки. Так і відчува-

лося, що трактують вони усіх нас, і „прогресивних” туристів, як американських доробкевичів, куркулів.

Різниця між советськими і голляндськими літаками — велика. Голляндський плив легко, майже нечутно. Советський, летячи, робив багато шуму й гуку, стугонів, скрипів, барабанів. Дехто з нас мусів затикати собі вуха ватою. Пілоти і стюардеси ні з ким із пасажирів не пробували навіть говорити, не усміхалися, на всі питання відповідали короткими „да” чи „нет”. І сам літак виглядав якось шорстко і брудно.

До Москви ми прибули під вечір 1-го червня. Як тільки приземлилися на летовищі, нас обступили призначені нам опікуни з „Інтуриста”.

На самому початку вразила нас митна контроля — перевірка і перегляд наших валізок. Нам вручили надруковану російською мовою „таможную” (митну) декларацію. Не знаючи російської мови, ми звернулися за допомогою до „інтуристів”, які нам пояснили сухо й формально, що і як треба вивести. Після того ми мусіли розкривати всі валізки, вивертати кишені, показувати, що хто має на руках — годинники, перстені, бранзолети. Нишпорили за всім і всюди, обмацували по всьому тілі, чи немає чого недозволеного — грошей, газет, книжок, зброї. Дехто з „товаришів” у нашій групі набрався чимало страху, бо віз із собою по кілька годинників та інші заборонені речі. Вони ж перші почали нарікати, підняли крик і шум, а дехто й кляв уже потиху нахабних кишенькових советських митників. Визволив нас від тієї митної контролі якийсь людяніший службовець „Інтуриста”, який наказав скоротити процедуру. Так, уже на приїзному, ми переконалися, що доріжка в советський „рай” дуже вузька.

Після цієї комедії нас повсаджували до автобусів, в яких уже сиділи наші опікуни — приділені нам „Інтуристом” здебільша молоді люди: фотограф А. Васильченко, журналіст Діхтяр, редактор часопису „Вісті з України”, здається, Волощук. Деякі з них говорили англійською мовою. Вони нам сказали, що будуть перебувати з нами увесь час нашої

подорожі по Советському Союзі, будуть показувати різні новобудови, оповідати про життя советських громадян. Як потім ми довідалися, всі ті ніби кореспонденти, журналісти та фотографи були насправді агентами советської таємної поліції.

Подорож автобусом з лєтовища до готелю „Арменія” тривала годину і п'ятнадцять хвилин. Готель „Арменія”, старомодний, чотириповерховий будинок, брудний неймовірно. Живуть у ньому за дешеvu оплату переважно вірмени і, поруч них, вивезені з Кастрової Куби діти. Разом з нами доставлено до готелю і звалено на купу увесь наш багаж. Уже в готелі нам пороздавали числа наших кімнат, що в них мали ми мешкати протягом шести днів. Туди й почали ми зносити наші речі. Дехто мусів двигати їх сходами, аж на четвертий поверх, бо працювала лише невеличка вінда всього на три особи.

Вірменію і вірмен я дуже шаную, але московський готель під назвою „Арменія” на пошану не заслуговує. Усюди — на коридорах і в кімнатах — бруд. Ще гірший бруд по — виходках, в яких до того ж немає туалетного паперу. Один „товариш” із Честеру, Па., побачивши цей бруд і нужду, заявив, що розкаже своїй жінці й іншим людям в ЗДА, як то Советський Союз догоняє і перегоняє Америку. Неможливо брудні були й ванни. Не було ні порошку, ані теплої води, щоб в ній викупатися. Теплу воду пустили щойно на домагання туристів, і то тільки до 12-ої вночі. Вся обслуга в готелі „руска” і говорить виключно російською мовою. Бідні вірменські робітники, що живуть у цьому готелі і платять за одну проспану ніч по 1.50 — 1.80 рублів, мусять платити ще за кожну купіль по 15 копійок, а за кусничок мила по 10 копійок.

На другий день, 2-го червня, нас повели до сусіднього готелю „Метрополь” на снідання. Цей уже цілком „буржуазний”, і бідному москвичеві туди годі попасти, а як попаде, то мусить бути чисто вдягнений і з грішми. Їжа в цім готелі майже така сама, що і в готелі „Арменія”, але, як на робітників, надто дорога. До „Метрополю” на снідання

й обіди возять туристів — „буржуїв і доробкевичів” — з усього світу.

Під час нашого перебування в Москві представники „Інтуриста” показували нам різні пам'ятники, будівлі, державні установи і музеї — все те, що колись будували для своїх царів їхні піддані. Москвичі не звертали на нас майже ніякої уваги.

Оглядаючи місто, ми бачили всюди ті самі сцени: довгі черги під крамницями і жінок різного віку, що важко працювали на будівельних та інших публічних роботах, заробляючи по 35-40-45 рублів на місяць.

Усі вулиці в Москві, зокрема поблизу Кремлю, втримується в дуже великій чистоті. Як ми дізналися, в цій справі видано суворі розпорядження, бо советська влада хоче, щоб місця, що їх відвідують закордонні туристи були дуже чисті. Вулиці і площі Москви замітають жінки, вбого одягнені, з великими мітлами в руках. Усе сміття вантажать вони на брудні смітьярки, що їх, мабуть, ніколи ніхто не чистив. Заробляють ці жінки-прибиральниці, як ми дізналися, по 25-30 рублів на місяць, значить пересічно по 30 американських доларів.

З чистих вулиць середмістя я зайшов трохи далі, в ті квартали, де живуть ті замітальниці і інші советські чорнороби. Паркани біля хат там поломані, ніхто їх не направляє. Немає ні зелені, ні квітів, як на головних вулицях. Туристам тих хат не показують.

Поїхав я також на колгоспний ринок. Колгоспники, що продають там мізерну продукцію своїх присадибних ділянок, худі, виснажені працею. Картоплю, овочі або іншу городину приносять вони у мішках на плечах, і на базарі стоять над цим своїм „майном” чи в дощ чи в погоду, чекаючи на покупця. Від колгоспників можна почути інколи, як лають вони всю советську владу і самого Нікіту Хрущова.

Мав я нагоду відвідати у Москві також і церкву. Під церквою було багато жебраків-інвалідів останньої війни. Серед жебраків бачив я і жінок з малими дітьми — усі

вони просили ради Христа допомогти їм чимнебудь. Врештештє, що всі люди в церкві були дуже вбого зодягнені.

Представники „Інтуриста” показувати нам „Большой” театр опери й балету, що в ньому вміщується понад 2,500 людей, великі парки і сквери, пояснюючи, що московський „парк культури” — найбільший у світі. Водили дивитися й на готель „Україна”, збудований по другому боці ріки Москви. На маленькій таблиці на стіні готелю написано, що будовано його п’ять років і що коштує він 95.000,000. Представники „Інтуриста” хвалились, що в Москві буде поставлений пам’ятник Тарасові Шевченкові. Стоятиме він перед будинком готелю „Україна”, на набережній імени Т. Шевченка.

На готелі написи російською й українською мовами. Всередині цього справді люксового готелю багато плякатів про свободу, рівність і братерство. Але живуть там тільки видатні партійні та державні діячі і багаті туристи. В той час, як советські бюрократи можуть користуватися всіма вигодами цього готелю, робітники і колгоспники живуть ще й досі здебільша по обдертих хатах, без лазнички й туалети. Виходки для робітників, як і колись, по дворах. Ось такий московський шлях до комунізму.

3-го червня оглядали ми метро-сабвей. Кожного дня підземна залізниця перевозить, казали нам представники „Інтуриста” — 3.000,000 людей. Безперервно їдуть нею робітники до праці чи з праці. Сюди на окремі стації привозять туристів, щоб показувати їх пишноту — мармурові стіни із статуями і плоскорізьбами. Є між тими стаціями і зупинка „Київ” з картиною „В’їзд В. Хмельницького до Києва”.

Після вечері нам дано до вибору або йти до „Большого” театру на „Лебедине озеро”, або до кіна, або до українського театру на вулиці Горького. Я з одним колегою із нашої групи вибрав останнє: пішли оглядати популярну п’єсу „Фараони”, що її українською мовою ставила група українських артистів. Гарна це штука, але нам здавалося, що на сцені йде „Сатана в бочці” така вона була спотворена і пе-

пероблена на комуністичний лад з усякими енкаведистами, комісарами, буржуями. Проти такої переробки п'єси почала обурюватись одна жінка-вчителька, що сиділа коло нас, але тільки тоді, коли довідалася, що ми прибули з Америки і не маємо нічого спільного із партією.

Оглядали ми Кремль і мавзолей Леніна. Цікавого в мавзолеї побачили небагато, хіба те, що через нього кожного дня переходять тисячі людей з різних кінців світу. Відвідали ми також Історичний музей. В ньому є на що подивитися. Зокрема бачили ми портрети наших князів: Олега, Ігоря, Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого й інших, а над ними написи, що це — „руські князья”. Оглядали й царя-пушку в Кремлі, і царські кімнати, і трони, все це в золоті і дорогоцінних каменях, усе гарно збережене й вичищене — знову ж таки бідолашними жінками, що їм платять у місяць, половину того, що у ЗДА заробляє на тиждень пересічна робітниця.

Оглядаючи Москву, при кожній нагоді, чи то в парках, чи на вулицях, старалися ми довідатися від людей, як їм живеться, скільки вони заробляють. Не зважаючи на те, що советські люди боялися здебільша говорити відверто з чужоземцями, нам пощастило таки дещо дізнатися і розповісти їм про життя в ЗДА. Так довідалися ми, що багато робітників працюють тільки щотретій день, заробляючи приблизно стільки ж, скільки вуличні прибиральниці; що найгірше приходиться колгоспникам, бо вони заробляють у своїх колгоспах не раз по 50 копійок на день або по два фунти збіжжя на трудовень. Восні ветерани одержують — прості вояки по 10 рублів на місяць, інші по 15-20 рублів. Один колишній солдат, що втратив під Ленінградом обидві ноги, сказав мені, що одержує він всього 20 рублів пенсії.

Цікава була у мене розмова з одним інженером. Він розпитував мене про становище негрів в Америці. Як вони живуть? Я відповів йому, що хто хоче працювати у ЗДА, той може працювати, і багато є різних робіт для всіх, так само, як і різна заплата за працю. Від нього я довідався,

що в Советському Союзі є колонії — поселення самих чорних людей з Африки, Америки, і жовтих з Азії. Існують ці поселення в Казахстані, і всі ті кольорові люди працюють у колгоспах, вирощуючи бавовну. У них своя адміністрація, міліція, і їх нікуди не випускають поза межі колонії. Казав інженер, що між тими поселенцями точиться страшна ворожнеча — б'ються вони між собою, сваряться, хочуть вертатися до свого краю, але їм не дозволяють, мовляв, ви добровільно приїхали до Советського Союзу, мусите тут і залишатись.

У Москві багато автобусних ліній. Автобуси різного роду і величини. В них приміщується від 12 до 30 осіб. Перейзд коштує чотири копійки. Автобусові і трамваєві кондуктори заробляють по 30-35 рублів на місяць.

Тим часом з Москви поза місто ми не виїздили. Сама Москва була нам, українським туристам, нецікава, і ми попросили нашу провідницю — „прогресистку” із ЗДА, щоб вона постаралася, аби нас чимскорше повезли на Україну — до Львова, до Києва та інших міст. Але всі її клопотання були даремні, і ми — згідно з кимсь укладеним пляном — мусіли сидіти шість днів у Москві і дуже нудитися, тим більше, що погода була погана, було холодно, падав дощ.

4-го червня нас повезли до якогось колгоспу чи радгоспу під Москвою оглядати тваринницьке господарство і свинофарму. Вирощують там телят і свиней. Занедбане подвір'я, вибоїсті дороги. По стайнях бруд, смердить гноєм, худоба пообліплювана лайняками. Свині в болоті по самі вуха. Питали ми голову колгоспу, чому ці свині усі чорні, однієї раси. Він відповів, що колись вони були білі, але поступово почорніли. Увесь господарський виряд на тих ското-свинофермах дуже примітивний, застарілий.

5-го червня нас возили на оглядини Всесоюзної Сільськогосподарської виставки. Кожна з республік мала там свій павільйон. Україна мала найбільший, чи не тому, що платить найбільше податків. В українському павільйоні нас привітав його керівник. На вступі заявив нам, що сіль-

ськогосподарська продукція Української ССР найкраща в усьому Советському Союзі. Було там, що оглядати, але все переконувало нас, що Україну трактують і тут як звичайний район ССРСР і що якоїсь незалежної ролі вона не відіграє. Всі керівні органи окремих ділянок сільського господарства сконцентровано в Москві. На місцях, в країні, керують сільськогосподарськими установами здебільша прислані з Москви бюрократи.

О 6-ій годині вечора нас повезли ще раз до московського метро-сабвею подивитися, як робітники вертаються із праці. Рух там був великий, бо, крім москвичів, їхали ще туристи, закордонні та советські, між останніми багато дітей. Всі з цікавістю роздивлялися довкола а діти прославляли Хрущова й інших кремлівських правителів, вигукуючи різні советські „льозунги”.

Перебуваючи в Москві спостеріг я таке. Жінки працюють по скверах і малих парках коло квітників, особливо ж під пам'ятниками різних „героїв”. Але водопроводів, щоб допроваджувати до квітників воду, немає. Привозить бочку з водою шофер на вантажному авті, і до нього йдуть з усіхусюд жінки з відрами, набирають воду і несуть її цілими кварталами, а шофер тим часом сидить собі в авті й дремає. Вулиці поливають також не з гідрантів, а з принесених здалека відер. Така то „техніка” в столиці ССРСР!

По парках сидить багато людей. Одні читають книжки, інші просто дивляться перед себе. Мало хто з ким говорить. Найбільше ще гомонять і вештаються туристи.

Жінки не тільки замітають вулиці і підливають квітники. Як я вже згадував, вони працюють на найтяжчих роботах, при яких у ЗДА працюють тільки чоловіки: при перебудові трамвайних і залізничних ліній, при прокладанні нових рейок. Чоловіки звичайно стоять збоку, як наставники, і тільки наказують, що і де треба робити. Не мають до кого советські жінки й пожалітися на свою негосильну працю, бо такий порядок завела советська влада, і люди мусять мовчати.

У готелях, в яких ми снідали та обідали, в кіосках,

коло яких ми проходили, ніде не було закордонних газет. В СРСР можна читати тільки советську пресу або комуністичні газети із „народнодемократичних” країн. По готелях є і радіо і телевізія, але все це советські, з нудними, нецікавими програмами. Торочать те саме кожного дня, і ніхто не спішиться їх оглядати чи слухати.

Тримали нас в Москві аж до 6 червня. Увечері того дня нас відвезли автобусами на летовище і звідти літаком до Львова, куди прибули ми о год. 9-ій вечора.

З Москви ми виїхали з дощем і приїхали до Львова також із дощем. Все ж таки на душі було радісно, коли перелітали ми над українськими землями до столиці Західної України.

Відвідини у Львові

Було хмарно і падав дощ, як наш літак приземлився по двох з половиною годинах лету з Москви на Львівському аеродромі. Зустрічати нас вийшли не лиш провідники „Інтуриста”, але також дехто з рідних — убогих селян, чи пак теперішніх колгоспників, яких ми з Москви повідомили про свій приїзд. Вітали вони нас по багатьох роках розлуки щиро й тепло, із сльозами на очах. Представник „Інтуриста” виголосив до нашої групи коротеньку, вивчену напам'ять промову, і після того нас відвезли автобусами до готелю, де ми повечеряли.

На другий день наш супутник Петро Козлов, зустрівшись з родиною у Львові — приїхали його батьки, сестри з дітьми й односельчанами — плакав з болю, побачивши їх передчасно постарілих, виголоднілих, злиденно зодягнutih. Вони також, хоч і тішилися із зустрічі з ним, були дуже розчаровані, що йому заборонено відвідати рідне село і що їм не вільно забрати його з собою туди, де він народився.

На другий день нас повели на снідання в цім же готелі. Снідали разом з нами також наші рідні й односельчани, що поприїжджали декого із нас зустрічати.

Під час сніданку нам виголошували промови представники „радянської громадськості”, між якими, як ми потім довідалися, були „товариші” Семен Стефаник, Ростислав Братунь, Дмитро Павличко. Всі вони говорили про „щасливе життя під радянською владою”. Селяни-колгоспники, що приїхали зустрічати Петра Козлова, тільки головами хитали, слухаючи тих промов. У розмовах з нами вони розпитували нас, як живеться людям, зокрема українцям в Америці і дуже радо слухали наших відповідей. Особливо цікавилися вони тим, хто заплатив нам дорогу, бо не хотіли вірити, що ми приїхали за власні гроші. Коли ж ми це potwierдили, то вони дуже дивувалися, звідки ми маємо стільки грошей, адже советські газети кожного дня розписуються про нужду й біду, про страшне безробіття в Америці. Допитувалися, чи можна в Америці читати комуністичні газети, чи американські робітники і селяни мають свої доми, авта, і коли ми їм відповідали, що так, то казали, що не так то вже зле живеться людям в Америці.

*Театр ім. Івана Франка у Львові
на колишніх Гетьманських Валах.*

Наприкінці сніданку почали виступати з промовами представники „Інтуриста”, які повчали нас, як ми маємо поводитися на зустрічі з советськими громадянами, рідними у Львові і водночас наказували нам не важитися відвідувати рідні села, бо, мовляв, можемо мати неприємності за порушення заборони. Не зважаючи на це, декому з нашої групи пощастило проскочити на рідне село (якщо воно було близько до Львова) і там зустрітися й поговорити свobodно із своїми рідними.

Один із представників львівської громадськості”, здається, Семен Стефаник, промовляючи до нас, інформував про... безробіття в Америці і запевняв на всі лади, що з таким „капіталістичним лихом” в СРСР вже покінчено. Цей же доповідач широко говорив про заходи советського уряду для розвитку сільського господарства і про те, як добре живеться советським робітникам і селянам, тобто колгоспникам.

Як виглядає це радісне й щасливе життя працюючих людей у Советському Союзі, довідалися ми потім у розмовах із самими вже робітниками і колгоспниками. І так, робітниця на буряках відповідала на наші питання про їхню зарплату підсміхаючись, мовляв, яка робота, така зарплата. Робітники найнижчої, четвертої, категорії казали, що заробляють вони 35-40 рублів на місяць, кваліфікованіші по 40-45 і навіть по 60 рублів. Робітниця в заробітній платні упосліджені і дістають всього 35-40 рублів. Крайню роботу мають здебільша партійці. Проте, деякі комсомольці хвалилися, що до війни Львів не мав ніяких індустріальних підприємств і що збудовано ці підприємства аж за советської влади. Вони говорили про автобусну фабрику, завод для виробництва електричних жарівок, фабрику панчіх й ін.

При будівельних роботах чоловіки не хочуть працювати, бо праця тяжка. Виконують її майже самі жінки, виносячи на плечах цеглу і камінь не раз аж на п'ятий поверх по сходах риштування. Заробляють ті носильщиці по 35-40 рублів на місяць. Ті що займаються вже муруванням — по 45-50 рублів.

В усіх підприємствах, що їх ми відвідували, на керівних становищах працюють здебільша росіяни. Кажали нам, що українцям дістатися на таку кращу, керівну роботу важче, як верблюдові пролізти дірку в голці.

У Львові будують багато домів з три — або 4-кімнатними мешканнями. Усі ті кімнати малесенькі, 9 x 8 квадратних стіп. Доми все простої конструкції, без ніяких архітектурних прикрас. Дістати мешкання дуже тяжко. Я говорив з робітниками, що поприбували із сіл на роботу до Львова, то вони казали, що треба інколи чекати по п'ять років, щоб дістати сяке-таке, інколи дуже паршиве мешкання.

Мешкальні доми буде держава, але активну роллю в розподілі мешкань відіграють партійні активісти, які вже дбають про те, щоб помешкання дісталися у „відповідні” руки. Мабуть, тому в нових домах чути здебільша російську мову.

По селах 80% людей ходять босоніж і живуть ще й досі по старих хатах з обшарпаними стріхами. Поміж колгоспниками щасливі ті, що мають козу або мізерну коровину. В розмовах з нами колгоспники просили, щоб ми фотографували їх і їхню нужду, щоб світ знав, як насправді живеться українським селянам під советською владою.

Дуже негарну роллю грають супроти своїх же власних земляків різні українці, що допалися різних партійних чи державних посад. Їх совети роблять „заслуженими особами”, викликають до Москви, надають їм титули, ордени і високі платні — все за те, щоб вони заганяли українських робітників і селян до ще важчої праці. Вони не соромляться ще й ганьбити український народ, що він, мовляв, лінивий. На таких яничарів жалілися перед нами робітники автобусного заводу, у фабриці панчіх і навіть студенти, з якими я зустрівся в Стрийському парку.

8-го червня нас возили на Личаківський цвинтар, де ми поклали вінок на могилу Івана Франка. На Личаківському цвинтарі похований також Маркіян Шашкевич та багато інших відомих українських письменників і діячів. Поруч цього цвинтаря знаходиться „Холм слави”, де поховані сол-

дати царської російської армії, що загинули під Львовом в 1914-15 рр. Туди перенесли Совети також останки 30 во-
яків червоної армії.

Собор св. Юра у Львові

В північно-західній частині Львова на високій горі стоїть стародавня церква св. Юра. Всупереч церковним українським традиціям вона престольною навою обернена на захід. Немає іконостаса, замість нього стоїть дві колони, між якими є царські ворота. У дзвіниці церкви висить один

із найстарших дзвонів на Україні, вилитий при князі Дмитрі, 1341 р.

У Львові багато домів, збудованих ще за Австро-Угорщини і частинно потім за Польщі. Їх ніхто не ремонтує, „Визволителі” Львова тою справою не цікавляться. На площах, вулицях, на магазинах безліч пропагандивних плакатів.

Контрабандний „рейд” до рідного села

Прибувши до Львова, я і багато інших туристів із моєї групи старалися про дозвіл відвідати наші рідні села, щоб побачитися там з нашими рідними. Не зважаючи на всі наші старання, такого дозволу нам не дали. Дозволили тільки повідомити наші родини в селах поблизу Львова, що ми є у Львові і що вони можуть тут із нами зустрітися. Причину заборони для туристів відвідати їхні рідні села тяжко було збагнути. По тих же селах немає ані якихось важливих воєнних споруд чи промислових закладів, ані вони не належать до забороненої для відвідування зони. Очевидно, советська влада не хоче, щоб гості із-за кордону подивилися власними очима, як насправді виглядає життя по тих розхвалюваних колгоспах.

На другий день нашого перебування у Львові приїхали мої рідні й односільчани, щоб побачити мене і забрати з собою туди, де я народився, провів хлоп'ячі роки і звідки виїхав 56 років тому. Зустрівшись зі мною, вони плакали з радості, а я плакав з болю, побачивши їх передчасно постарілих і злиденно задягнутих. Вони також були дуже розчаровані тим, що мені заборонено відвідати рідне село.

Не зважаючи на всі заборони, я вирішив таки відвідати своє рідне село, де провів частину своєї молодости, зустрітися з близькими мені людьми, побачити школу, в якій учився читати і пізнавати свою батьківщину і свій народ. Було б просто дивним, якщоб я був не спробував цього зробити, переконатися про те „соціалістичне добро”, що в ньому живуть наші брати селяни й робітники. Кортіло побачити

на власні очі, як вони позбулися старих „буржуазних хат” і подивитися на нові вже „соціалістичні” дома, з чотирма кімнатами, лазничкою, ogrіттям, як це їх розмальовує советська пропаганда.

П'ятдесят і шість літ це вже було дуже давно. Якже ж не подивитися на все те, чого я ніколи і ніяк не можу забути. Тому ж я і вирішив таки відбути поїздку по підльвівських селах і спробувати дістатися до рідного села без дозволу.

На другий день після зустрічі з родиною і односельчанами, я вийшов з готелю на вулицю і підійшов до таксі та спитав шофера, чи він не повіз би мене тими околицями, де я колись ходив. Молодий шофер-росіянин радо погодився, сказав, харашо, садісь!” і я, заплативши наперед, виїхав з ним Личаківською вулицею в напрямі на Винники. Уздовж шляху, від Личаківської рогачки до Винник, по обох боках побудовані хатки простої конструкції, по дві-три кімнати, без каналізації й інших вигід. Дуже мало коло них грядок із квітами. Але й ці хатки виглядали ще дуже добре проти занедбаних і злидених хат по селах, що ними ми проїжджали.

По дорозі минули ми села Підберізці, Острів, Чижиків. Всюди багато напіврозвалених хат, і загальне враження було таке, що проїжджаємо якимсь понурим цвинтарем. Те, що я бачив по дорозі, дало мені картину того, що я мав побачити в рідному селі.

В ньому мені так і не довелося побувати, бо шофер не хотів так далеко їхати. Замість того я заїхав до одного з підльвівських сіл, де живе родина одного із моїх знайомих в Америці, який просив мене відвідати її, якщо буде нагода. Скориставшись таки з нагоди, я заїхав до тієї родини. Ті люди не були приготовані на мій приїзд і я мусів чекати, поки вони поприходять з колгоспу. Часу на розмови було не багато, бо шофер наглив. Все ж таки широко пропагованих достатків і добробуту я в тому селі не побачив.

Усі балачки про „соціалістичний колгоспний рай” — це тільки прогресивна брехня й облуда. Хати вкриті соло-

мою, з подіравленими стріхами позападалися в землю. Біля хат ні паркана, ні плота, ніхто їх не направляє, перед хатами ні зелені, ні цвітів. Туристам цього „раю” не показують.

Дивлячись на „щасливих” колгоспників, на їх злиденне життя, я пригадав собі свою молодість ще за австрійських часів, боротьбу за українську мову і політичні права, участь українських селян у виборах, селянські страйки та ін. Зокрема вражала мене у відвідуваних селах беззахисність старих людей, позбавлених, всупереч усьому тому, що випишують ньюйоркські „прогресисти”, старечої пенсії, опіки і підтримки. Кого із старих людей я не питав по селах, усі вони заявляли, що ніякої пенсії не одержують.

Відвідуючи добре знайомі мені села — Підберезівці, Острів, Чижиків, Гаї, — що в них я бував ще малим хлопцем із своїми батьками на празниках або родинних святах, мав я нагоду зустрітися з теперішніми „щасливими” колгоспниками. Всі вони були знужденілі, дуже бідно одягнені, хати їхні напівпорозвалювані, позападалися в землю. Життя їхнє — справжній образ нужди і розпуки. Старші люди ходять як не свої, бояться говорити з собою. Розповідали мені колгоспники, що майже всі жінки і чоловіки, які працюють при будовах, або при буряках, хворіють на ревматизм. Казали мені селяни, що вони дуже раді, що Україна стала вільною, що нема в ній ні хлопа, ні пана, та що з того — казали — колись в селі було двох або трьох жебраків, що ходили з торбами, а сьогодні — всі жебраки і всі носять торби перекинуті через плечі і в тих торбах увесь свій доробок.

Перебуваючи на батьківщині, я з великим інтересом і великою увагою спостерігав політичне, економічне й культурне життя українського народу і порівнював його із життям американських робітників та фермерів. І тепер можу ствердити, що московське кріпацьке ярмо врізалось глибоко в шию українського селянства і робітництва. Заміна польського і царського панування на московсько-большевицьке в Західній і Східній Україні тільки скріпило

кріпацький гніт. Недурно наші люди в Україні ще й досі співають про „чорну хмару”, про те, що:

Наступила чорна хмара,
Настала ще й сива,
Була Польща, була Польща,
Та стала Росія.
Плачуть, плачуть бідні люди
До колгоспу йдучи.
Порепались вола в шиї,
Бідним людям руки.

Слухаючи тієї пісні, мені сльози стали в очах, стискалося горло від невимовного почуття болю. Тяжко було розставатися з селянами.

Така ситуація по наших селах в той час, як совєтська і „прогресивна” закордонна пропаганда розписується, що селяни і робітники почувують себе в умовах будови комунізму так, ніби вдруге народились.

У зв'язку з цим хотів би я запитати наших „товаришів” доробкевичів, що живуть в ЗДА у власних домах, їздять автами і гарно задягаються, чи не бажали б вони перейти на „радісне і щасливе життя” українських колгоспників? Чи не хотіли б вони хоч день пожити в таких злидєнних приміщеннях, як ті, що в них живе більшість робітників і колгоспників на Україні? Чи вони, власники автомобілів, не хотіли б походити пішки так, як ходять десятки кілометрів колгоспники, несучи на плечах овочі, щоб продати їх у Львові і заробити якусь копійку на одяг чи взуття?

Ось що оповідав нам один селянин: „Колись мали ми комори, і в них була всяка всячина, а тепер нема в нас комор та й нема, що в них тримати. Працюємо по колгоспах — одне кіло збіжжя і 40 копійок виплачують нам за трудовень”. — „Я виробила 200 трудовнів, — сказала одна жінка, — і заробила два корці збіжжя”.

Під час поїздки по підльвівських селах я збагнув усю „правдивість” того, що говорив нам у Львові співробітник часопису „Вісті з України”, якийсь Юрій Волощук. „Голу-

біють озера, — розповідав він, — в задумі стоять ліси і ланам немає кінця. Артільна земля дає працю і забезпечує достаток усім, хто хоче докласти до неї своїх рук. Хати неначе писанки. Не видно халуп, критих соломною. Натомість всюди гарні будинки, криті шифером, бляхою, черепицею. Так змінила своє обличчя наша рідна земля”.

Пригадавши все те, що говорив той Волощук, я й інші туристи зрозуміли, чому нам не дозволили поїхати до рідних сіл. Щоб не переконалися ми на власні очі, що всі такі славословія про „щастя українських селян” під советською владою — одна суцільна брехня.

Зі Львова до Тернополя і до Одеси

Зі Львова до Тернополя разом із частиною нашої групи мені не повелося їхати, бо до рідного села поїхати мені не дозволили, і я залишився у Львові, куди мали приїхати на зустріч мої односельчани.

Тому про Тернопіль можу говорити тільки на підставі розповідей тих туристів, що там побували, а також на підставі того, що оповідав мені один мій новий знайомий з Тернополя, який працює у Львові техніком в одному із заводів. Тернопіль після війни дуже змінився. Ті, що бачили це місто за Австрії або за Польщі, не пізнали б його. Внаслідок воєнних дій у Тернополі багато людей загинуло, а ще більше їх переселилося в інші місцевості, і тепер там багато усяких приїжджих із Советського Союзу, найбільше росіян.

Головна вулиця в Тернополі — це бульвар Леніна. Новозбудовані після знищення міста будинки здебільша типові советські, чотири або п'ятиповерхові, з маленькими кімнатами, без модерної каналізації. Такий гарний і так розбудований, як про це пишуть у ЗДА і Канаді різні „прогресивні” газети, Тернопіль ще не є. Він тільки частинно відбудований. Вулиці його занедбані і брудні: всюди порозкидане каміння, цегла, сміття. Публічні виходки, навіть ті, що в центрі міста, брудні й смердючі.

13 червня, після повороту наших туристів з Тернополя,

нас завантажили на поїзд Львів — Одеса. Їхали ми вагонами третьої класи, із твердими сидженнями. Вагони поділені на маленькі переділи, т зв. „купе”. Удень пасажери в цих „купе” сидять, а вночі над лавками розкладають полиці, і два пасажери внизу, а два на полицях мають місце для сну.

Усі свої валізки мали ми із собою, бо окремого вантажного вагона у поїзді не було. На ніч кожен із пасажирів одержав тоненьку підстилку, маленьку подушечку та легеньке накривало. Спати було твердо, а до того ще й холодно, бо вагони були неогрівані. На наші запити в справі огрівання ми дізналися, що з початком квітня перестають взагалі опалювати вагони, незалежно від того, яка погода надворі.

На другий день ранком, ще перед світанням, наші пасажери позривалися на ноги, бо всім боліли кості від твердих лавок. До того ж дехто хотів побачити на власні очі той новий „соціалістичний світ”, про який так багато і різного пишуть в газетах на Заході.

По полях України, через які ми проїжджали, дуже часто впадали в очі бур'яни. З першого погляду кидався також в око поганий стан доріг. Вони повибивані, занедбані, мало хто ними їде, а авт зовсім не видно. Колгоспники ідуть здебільша пішки із своїм добром просто на плечах. Засіви на полях мізерні, і багатого врожаю важко було сподіватися. Більшість сільських будинків — це хатка з хлівцем біля неї — для корови, кози чи свині.

Вже з вікон вагона я завважив, що одні клаптки т зв. присадибної землі, значить земельних ділянок біля хати, більші, а другі менші. Згодом я дізнався, що так звані активісти, тобто вислужники перед советською владою дістають більший клопоть присадибної землі, а звичайні колгоспники менший, всього яких 25-30 сотих гектара. З вікон вагона можна було бачити також пастухів, що пасли корову чи козу, тримаючи її на шнурку. Пасли вони їх по неужитках, куди тяжко заїхати машиною.

Серед пастухів, що пасли цих корів і кіз, були не тільки

діти, але й чоловіки, старшого і середнього віку. Отож, і під цим оглядом Советський Союз не тільки наздогнав, але й перегнав Америку.

Селяни чи пак колгоспники, що їх видно було тут і там на полі, виглядали мізерно і були бідно зодягнені. Так само мізерно виглядала й залізнична обслуга, що складалася, як всюди в Советському Союзі, здебільша із жінок. Цьому не можна дивуватися, коли взяти до уваги їх низькі заробітки і страшну дорожнечу в СРСР.

Увесь час подорожі до Одеси ми не мали в поїзді теплої води. У виходках не було туалетного паперу, і самі вони були дуже брудні.

Наш маршрут до Одеси проходив через міста Красне, Золочів, Тернопіль, Волочиськ, Хмельницький, Жмеринку, Вапнярку, Котовське. До Одеси приїхали ми 14 червня о год. 5.30 ранку. Нас зразу примістили в готелі „Красний”, де було багато туристів різних національностей.

В Одесі — над Чорним морем

Першого дня нашого перебування в Одесі ми оглядали міст. З Приморського бульвару оглянули порт, найбільший на Чорному морі. Припливають сюди кораблі з 54 країн світу. Можна побачити тут типи кораблів, від невеликих вантажних суден до таких велетенських пасажирських кораблів, як „Росія” і „Грузія”.

Портові робітники розповідали нам, що більшість великих кораблів, які стоять у Ялті, це старі німецькі або американські кораблі збудовані поза Советським Союзом.

Одеса — великий культурний і науковий центр, переважно російського характеру, хоч це й портове місто України. Тут є великий університет імени російського вченого І. Мечнікова, у якому в 1960 році навчалося понад 8.000 студентів. Є консерваторія й інші високі школи.

В Одесі люди на вулицях говорять і по школах вчать, як нам казали, тільки російською мовою.

Славна Одеса своїм знаменитим академічним театром

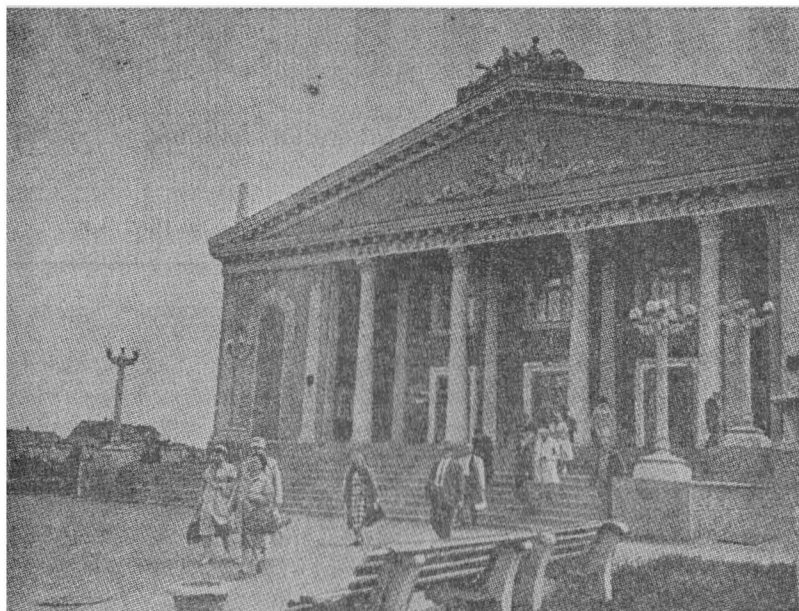
опери і балету. Увечері 14-го червня побували ми в драматичному театрі ім. Т. Шевченка, де в той час трупа Київського театру ім. Франка ставила п'єсу про інвазію на Кубу п. н. „День народження Терези”. П'єса йшла українською мовою. Театр був переповнений людьми, що рясно оплескували ті сцени, в яких кубинці стріляють „снкі”. Театральна зала в якій відбувалась вистава, була дуже брудна, підлога засмічена. Одним словом так, як 50 років тому виглядали деякі театри в Америці.

Вулиці, площі і парки в Одесі досить гарні, всюди багато квітів, але не бракує також і бур'янів.

В околиці Одеси багато санаторій, курортів і так званих домів відпочинку. Сюди кожного року прибуває відпочивати і лікуватися понад 200 тисяч осіб — громадян ССРСР і відвідувачів — здебільша комуністичних функціонерів — з усього світу.

На другий день після нашого приїзду, 15 червня нас возили на оглядини колгоспу ім. Карла Лібкнехта. Там вразив нас найперше великий „палац культури”. В залі цього „палацу” відбулася наша зустріч з головою колгоспу Гаврилкевичем. На здивування усієї нашої групи Гаврилкевич почав свою розмову російською мовою. Всі ми запротестували, заявляючи, що не розуміємо російської мови і вимагали, щоб до нас говорили по-українськи. Серед службовців колгоспу і нашими „проводирями” зчинилася паніка, почали вони поглядати одне на одного і про щось перешіптуватися. Після того „товариш” Гаврилкевич перепросив нас, що він „не панімаєт по украински” і заявив, що коли ми „не панімаємо по-руски”, то він нам дасть перекладача. Зараз же покликали якогось службовця, і аж тоді Гаврилкевич зміг далі говорити, бо його доповідь перекладав нам і пояснював українською мовою перекладач.

Гаврилкевич розповів нам, що колгосп ім. Карла Лібкнехта був заснований 1930 року, що спочатку він добре не розвивався і після воєнного знищення довелося усе відбудовувати наново. В 1950-58 роках цей колгосп об'єднався з іншими колгоспами у велике господарство, яке

„Палац Культури” в колгоспі ім. Карла Лібкнехта.

займає площу в 2763 гектари. До нього входять села — Чорноморка, Великий Фонтан і Дмитрівка. Головними господарськими галузями є виноградарство, садівництво і тваринництво. Під виноградники приділено 242 гектари. Колгосп має 1362 голови расової рогатої худоби, 504 дійних корів і кільканадцять тисяч курей. Усі ці цифри я записав, але стільки корів, як сказав Гаврилкевич, нам не довелося бачити, бо тих, що нам показали, було не більше 70 і ще яких понад 20 телят. Стайні були обшарпані і корови брудні, тільки жінки-доярки, зодягнені в білі робітничі одяги, виглядали чисто і цим приємно вражали.

Ще розповів нам Гаврилкевич про методи господарювання і про те, яку платню одержують члени колгоспу і скільки в середньому припадає їм на один трудовдень зерна, винограду, картоплі, кавунів та іншого добра.

Коли Гаврилкевич закінчив, почали ми ставити йому

питання: чи мають члени артїлі свої власні господарства, чи одержують старші люди пенсію.

Голова колгоспу нам відповів, що кожен член має право на ділянку землі (якого півморга), на якій вирощує все, що йому подобається, і зібраний врожай може продавати на базарі чи державі по цінах, встановлених у Москві. Про старечу пенсію сказав, що одержують її працівники радгоспів — жінки, які досягли 50 років, і чоловіки 60 років, ті що відробили 15 років, одержують 20 до 25 відсотків свого середнього заробітку, ті, що відробили 20 років — 35 відсотків, ті, що понад 40 років — 40-46 відсотків.

Далі говорив нам присланий з Росії на голову колгоспу ім. К. Лібкнехта, що в Советському Союзі будують комунізм, що тут уже збудували безкласове суспільство, значить, немає клас і всі рівні, що минулися вже буржуї та експлуататори. Слухали ми все те і мовчали. Але коли Гаврилкевич закінчив, я встав і запитався, як це так у Советському Союзі, що, наприклад, ми, туристи, платили за кімнату у готелі по 1.80 рублів, а водночас у тих готелях є люксові кімнати, за які советські вельможі і екстра-туристи платять по 35 а то й 60 рублів. Гаврилкевич відповів викрутом, що це його не стосується і він про це не знає. Я запитався тоді, чому в Советському Союзі, де нібито скасовано всі класи, є різниці між робітниками і селянами, між партійцями і безпартійними, і як погодити це з цими лозунгами про рівність усіх громадян, що їх в СССР проголошують по всіх-усюдах. Гаврилкевич не дав відповіді на це питання, і тоді я запитався його про житлову справу, а саме про те, чому в той час, як по містах будують житлові дома з сякими-такими вигодами, колгоспники і мріяти не можуть про такі дома для себе і мусять жити в маленьких нужденних хатинах поряд із стайнею для корови чи просто із стайнею всередині хати. Адже ці селяни тяжко працюють, віддають майже весь урожай державі і платять великі податки. Подратований моїми питаннями, Гаврилкевич відмовився дати відповідь і на цей мій запит, заявивши: *Это не моё дело*".

Коли мандрували ми одеськими вулицями, нам здавалося, що ми у якомусь великому американському місті, Нью Йорку чи Шикаго. Вулиці досить чисті, здебільша чистіші, як у Москві. Тільки рух авт дуже слабкий. На вулицях багато прохожих. Панівною мовою всюди російська, але чути й інші мови, що ними говорили переважно туристи. Увагу нашу привернули численні екскурсії дітей з усіх кінців Советського Союзу, де діти мають вакації від 1-го червня до 1-го серпня. Були вони здебільша в шкільних уніформах. Це має подекуди позитивне значення, бо дитина в уніформі менше пустує, старається берегти честь своєї школи.

Гарне враження справив на нас одеський парк культури, теж чомусь імени російського письменника Горького. Він дуже подібний до Центрального парку в Нью Йорку. Але в одеському цікавіше і можна веселіше провести час.

Під час нашого перебування в Одесі відвідали ми також піонерський табір, в якому перебувають діти від 7 до 15 років. У ньому бачили ми порядок і дисципліну. Але і діти і провідники всі говорили російською мовою.

Подорож кораблем до Ялти

З Одеси ми виїхали 16-го червня о год. 8-ій вечора кораблем „Росія” до Ялти в Криму. Був гарний соняшний день і море було спокійне. Більшість з-поміж нас вигрівалися залюбки на сонці. Корабель був великий, чистий, з килимами на підлогах, з модерною машинерією і подекуди люксовим влаштуванням. Крім туристів на цьому кораблі їхало яких 800 пасажирів з різних сторін Советського Союзу. Між пасажирами переважну частину — яких 300 осіб — становили робітники й робітничі, які із своїми дітьми спали покотом на покладі чи на підлозі в коридорах корабля. Удень свої клунки носили вони ввесь час із собою, а вночі клали їх собі під голову. В той же час різні советські службовці їхали в люксових кабінах з усіма вигодами та розкошами — килимами, м'якими ліжками,

телефоном, радіом, лазничками. Така то „рівність” в Со-
ветському Союзі. Робітники, що спали на покладі, пригада-
ли нам відомі з історії картини, як то англійці перевозили
колись невольників до Америки.

Кожному з нас було цікаво довідатися про життя й умо-
ви праці цих робітників, що в такій сегрегації їхали з нами
одним кораблем. При всяких нагодах я виходив на поклад
і старався поговорити з ними. Вони здебільша побоюються
входити в розмови з „американцями”, але все ж таки
я дещо дізнався від них про те, як їм живеться, і зміг їм
розповісти про життя в Америці. Вони мені розповіли чи-
мало про свою заробітну платню, про старечі пенсії в Со-
ветському Союзі, про долю інвалідів, про „свободу слова”
та багато інших речей.

Познайомився я також із деякими матросами. Від них
я довідався, що корабель „Росія”, яким ми плили, як і ба-
гато інших советських кораблів, побудовані не в ССРСР,
а в Німеччині, бо таких люксових кораблів в ССРСР не
будують.

Зустрівся я на кораблі також з однією вчителькою. Вона
підійшла до мене ранком, коли ми підїздили до Севастопо-
ля, і почала розпитувати про життя в Америці. Нарікала,
що советським людям увесь час наказують говорити тури-
стам, як то „радісно і щасливо живеться”, в ССРСР, скільки
є всякого добра і т. ін. Говорив я з тою вчителькою майже
півтори години, і здавалося, що ніхто із інтуристників та
агентів МВД не завважив цієї розмови. Проте, як вияви-
лося, за нами пильно слідували деякі особи з нашої групи.
Коли ми розійшлися з тією вчителькою, до мене підійшла
зараз же одна „діячка” з-поміж наших „прогресистів” і по-
чала настирливо допитувати, чому і про що я говорив
з тією вчителькою. Я сказав, що вона розповідала про своє
життя, а я про своє в Америці. Тоді „прогресистка” почала
мені докоряти за те, що я говорив з чужою жінкою, і по-
грожувала, що моя поведінка може мати погані наслідки.
Виходить, що і в „незалежній” Україні не вільно розмов-

ляти ні з ким у чотири ока. Ця „лідерчучка” увесь час за всіма нами стежила і всюди совала свого носа.

До Ялти прибули ми о 8-ій годині ранку. Примістили нас у готелі „Таврія”. Про відвідини в тому місті нема, що багато говорити, бо водили нас похапцем тільки деякими вулицями і зараз же на другий день повезли оглядати „місто героїв” Севастопіль, що довго боронилося проти німців. Дорога, якою ми їхали двома автобусами, була повибивана і курна. В автобусах було невігідно, гаряче. Занедбаніми виглядали й будинки відпочинку для робітників, що їх ми бачили з вікон.

При в'їзді до Севастополя показали нам гору, що її 7-го травня 1944 року советські війська відібрали від німецьких окупантів. Севастопіль був твердиною за російських царів і твердиною залишився сьогодні.

Нам казали, що під час війни в цьому місті перебувала 300-тисячна німецька армія. Большевики знищили її і поставили для відзначення цієї перемоги великий пам'ятник „русскої слави”.

Вернувшись до Ялти, ми оглядали різні курорти і „доми відпочинку”. В розмовах з нами їх мешканці скаржилися на поганий і недостатній харч, що складався головно з картоплі, риби і каші. Побували ми також у колишніх царських палатах, в яких тепер відпочивають високі советські партійні й урядові особи із своїми жінками і дітьми. Там же перебувають також високі советські гості, що приїжджають до СРСР на лікування, відпочинок чи на всякого роду політичні розмови. А робітники із своїми жінками і дітьми, як жили по нужденних халупах, так живуть і досі. Такої „розкоші”, як у тих занедбаних робітничих будинках, немає ніде під „капіталістичним гнітом” в Америці.

На вулицях Ялти ми зустрічали багато чужинців, переважно кубинців, африканців, а також представників різних азійських народів. Багато було в Ялті й советських туристів.

На зелені св'ята, що припадали на дні нашого перебування в Ялті, дехто з наших туристів пішов до церкви, не-

далеко нашого готелю. Церква, казали вони мені, бідна й нечислені вірні виглядали також дуже злиденно.

Ялта подібна подекуди до Маямі Біч на Флориді, зокрема до тих кварталів, що розташовані між Першою і П'ятою вулицями. По крамницях багато товарів, усяких сувенірів, здебільша імпортованих з-за кордону. Від Маямі різниться Ялта тим, що по тому місті ми не мали змоги їздити своїми автами, а подорожували все „автоногами”, значить ходили весь час пішки. На вулицях багато „автоматів”, чи пак „кафетерій”. Я з одним із наших туристів, другом, зайшов був до одного такого автомату, щоб дещо з'їсти. Але, побачивши увесь той бруд, нам відхотілося їсти. Щоб не виходити так просто, я став намовляти друга дещо купити. Він відмовився, а я купив за 35 копійок пляшку якогось спеціального молока, що казали, помагає на всі хвороби і також проти старости.

Налив я того молока у брудну склянку, що її мені подали (чистої не було, бо нема теплої води, і люди п'ють за чергою з одної й тої самої склянки), але випити не зміг, бо молоко було дуже кисле. Відставив я склянку на бік. Тоді підійшов до мене якийсь чоловігя і каже: „Випийте, товаришу, це ж кумис”. Я запитав, що це таке, і він пояснив, що це — кобиляче молоко і що його залюбки п'ють татари. Я перехрестився тричі, замкнув очі і давай пити. Випив усе — під сміх присутніх людей. Що далі було, не питайте... Помогло, кажу правду, на усе — і на нирки й на печінку.

Ходячи так вулицями, зайшли ми й до банку, щоб виміняти трохи наших доларів на рублі. Приходимо, в приміщенні банку повно людей, із якимись книжечками в руках, бігають від одного стола до другого, підходять до віконець, сваряться з касирами. Станули ми і не знали, що робити. Побачив нас міліціонер, підійшов і запитав, чого нам треба. Ми сказали, що хочемо виміняти долари на рублі, і він пояснив, ясна річ по-російськи, що це може зробити тільки директор, який незабаром вернеться. Чекали ми на це „незабаром” дві години. В міжчасі запитали

одного чоловіка, що це таке діється в банку і чого люди так метушаться. Він нам пояснив, що цього дня робітники одержали „получку” і вимінюють її на гроші. Коли ми питали деяких жінок про їхній місячний заробіток, вони відмахувалися руками і казали, що всього 30-35 рублів.

Мали ми нагоду оглядати також колишній царський палац, що в ньому відбувалася в лютому 1945 року історична конференція Рузвельта, Черчила і Сталіна. Тепер у цьому палаці музей. Через вікна можна було бачити столи, за якими відбувалися наради, і на столах приладдя до писання. Людей до тих кімнат не пускають.

Побували і в другому палаці — колись графа Воронцова. В цьому палаці тепер також історичний музей. Нам казали, що в давнину на місці цього палацу стояла резиденція татарських ханів, але коли Росія завоювала Крим, то ханську резиденцію знищено і згодом граф Воронцов побудував тут свій палац. Будували його графські кріпаки, які — кажуть — мерли, як мухи, від непосильної праці й голоду. З ханської резиденції залишився тільки напис татарською мовою над вхідною брамою. Так колись українські козаки будували царські палади, фєвдальні замки, в Москві кремлівські стіни та палади, в Петербурзі, а потім усякі біломорські канали.

З Ялти в Донецьк

З Ялти виїхали ми ранком 19-го червня автобусами до Сімферополя, а звідти вже увечері залізницею до Донецька, куди прибули на другий день о годині 1-й по полудні.

Донецьк — це один із найбільш індустриальних центрів України. Санітарний стан міста такий самий, як і в інших советських містах. В Донецьку є багато новозбудованих фабрик, але нам їх не показували. Казали тільки, що Донецьк нараховує понад 500,000 мешканців, що є тут 300 шкіл, в яких навчається 150,000 дітей, показували хату, в якій мешкав колись у двох маленьких кімнатах Нікіта

Хрущов. Таких злидених хат сьогодні в „модерному” Донецьку тисячі і в них живуть советські громадяни без теплої води, туалету, і лазничок.

Найбільше бідують на Україні старі люди, особливо колгоспники. Не всі вони одержують пенсії (колгоспники мають її тільки тоді, коли про це подбають самі ж колгоспи своїми складками, бо держава колгоспникам ніяких пенсій не виплачує) і тому мусять жити з ласки своїх родин, які часом самі не мають, що їсти. Писанина усяких прогресивних „вістей” у ЗДА і в Канаді про те, що на Україні всі старі люди користають із пенсій, є неправдою.

Ми на власні очі бачили, що всі такі славословія про „щастя українських селян” під советською владою — одна суцільна брехня. Якби в Україні був добробут, то чого ж не показати його туристам? Є також високі норми, але тільки на папері, мовляв, публіка дурна, в усе повірить. Це тільки показує, яку, наділі, вартість має советська суверенна Україна, як дбає про потреби свого українського народу.

Мешканці Донецька здебільша спрацьовані, вимізернілі і бідно зодягнені. Особливо жаль дивитися на бідолашних жінок, що й тут, як і в інших містах СРСР, виконують найважчі фізичні роботи, хоч навколо походжає не раз без діла багато здібних до такої праці чоловіків. Прислуга в поїзді, що ним ми їхали з Сімферополя до Донецька, складалася у своїй більшості також із жінок, змізернілих і злиденно зодягнених.

Протягом усієї подорожі до Донецька — 14 годин — не мали ми в поїзді ні теплої води, ані паперу по туалетах. Так само було й в інших поїздах, що ними ми їхали по Україні.

Після оглядин хати, в якій мешкав колись Нікіта Хрущов, ми питали зустрічних донецьких мешканців, якої він національності, українець чи руський. Усі нам відповідали, що Хрущов українцем ніколи не був.

На другий день, 20-го червня, всю нашу туристичну групу із ЗДА запросив директор однієї із шахт оглянути

шахтарський клуб, його канцелярію і кімнати для зібрань, купальню, де купуються шахтарі після роботи. Скрізь — і в кімнатах клубу, і в купальні — бруд. Брудні стіни, лавки і стільці в клубі, але якщо йде про купальню, то вона найбрудніша, ніби її ніхто ніколи не мив; нема там і лавок, що на них робітники могли б присісти й відпочити. Усюди брак мила, щіток та шмаття для миття підлоги і стін. Брудне й подвір'я, вітер так і засипає порохом очі.

Робітничих селищ, шахтарських мешкань ми не бачили, бо нам їх не показали. Але про те, як живуть робітники, розповіли нам вони ж самі, їдучи з нами автобусами. Зате нам показали новозбудовану школу і познайомили з її директором і вчителями. Не зважаючи на те, що це мала б бути українська школа, всі вони на наші запити відповідали російською мовою. Одна з учительок перепрошувала, що не вміє говорити по-українськи, але заявила, що... українську мову розуміє. Вітала нас квітами група дітей, але й вони по-українськи говорити не вміли, а балакали якимсь російсько-українським жаргоном.

Шкільне подвір'я, як і подвір'я огляненого нами клубу, занедбане, мете по ньому порохами. Шкільні кляси досить чисті, але школярські лавки примітивні, позбивані цвяхами з дощок. Перегнати й тут Америку советам буде важко.

Я запитав одну з учительок, скільки коштує школа і за які гроші її поставлено: за державні, чи за гроші самих шахтарів. Вона відповіла, що в ССРСР усі школи „государственні” і що збудування школи коштувало 300,000 рублів. На її питання, поставлене російською мовою, чи українці в ЗДА мають свої школи і як це сталося, що я по стільки літах перебування в Америці не забув української мови, я відповів, що всі національні групи мають свої приватні школи, в яких учать своїх дітей, мовою, якою говорять їхні батьки. Коли я сказав їй, що українці в Нью Йорку збудували школу для своїх дітей за два мільйони доларів, то вона не хотіла вірити. Ще сказав я їй, що не забув своєї мови тому, що ми, українці,

масмо в ЗДА і свої часописи, і видавництва, і товариства, де всі говорять по-українськи.

Досить пізно по полудні покинули ми цю школу, по-прощавшись з учителями і з дітьми, що, не зважаючи на свою російську мову, щиро до нас поставилися і тепло нас вітали. За це ми їм всім гарно подякували.

Вертаючись із школи до шахтарського клубу, подорозі зустріли ми невеличку групу жінок, що стояли на вулиці, чекаючи, певно, щоб побачити американських українців, бо вістки про наше перебування в Донецьку пішли по місті. Жінки з тієї групи почали нас вітати і питатися, чи ми любимо Україну. Ми відповіли, що любимо дуже, бо ми — українці, і тоді одна з жінок вийшла наперед і заявивши: „Українці, я також українка і заспіваю вам українську пісню”, почала співати. В той момент партійці, що нас проводили, почали кричати на жінку, щоб вона ішла геть, і переконувати нас — звичайно російською мовою — щоб ми її не слухали, бо вона „сумашедша”. „Ви самі сумашедші!” — відповіла жінка советським наглядачам — „Я українка, це ви мене зробили дурною”, — і далі продовжувала співати нам українську пісню.

Так дійшли ми до клубу в супроводі гурту жінок, що їх зустріли на вулиці, і навіть тої жінки, що її наші наглядачі назвали божевільною. В приміщенні клубу жінка знову почала співати нам українських пісень, але тоді всіх нас позаганяли до ресторану на вечерю, куди цієї жінки й інших жінок уже не пустили.

У той час, як ми сиділи на прийнятті в ресторані шахтарського клубу, жінки-робітниці стояли під вікнами і дивилися здалека, як ми бенкетували з директорами.

Обід був смачний, було багато вина, горілки, лікерів, були й різні присмаки, що їх ті жінки може ніколи й не бачили. Добре випивши, наші „товариші” почали промовляти, співати та деклямувати. Хтось зарецитував навіть уривок із вірша І. Франка: „Під пнем перегнилим, в боліті гнилому, вертяться, клубляться дрібні черв'яки...” Ці

Франкові слова досить добре пасували до донецьких партійних діячів.

На закінчення прийняття наші господарі пообдарували нас усіх маленькими книжечками із „Заповітом” Шевченка 2½ на 4¼ цаля. Правду сказавши, ми воліли б були мати повніше видання „Кобзаря”, за яким даремно розпитували по книгарнях в Україні.

Того дня перед тим я мав нагоду говорити з деякими мешканцями Донецька. На мій запит, чому їхні „директори” усі такі вигодувані та гладкі, ніби оті на советських плякатах „капіталісти”, вони відповіли, що директори шахт і керівники професійних спілок усі поголовно партійці, що вони вирішують усі справи самі, а шахтарі мусять тільки працювати. Ні при праці, ні під час відпочинку шахтарів ми не бачили. За них і про них говорили весь час їхні „директори” з червоними книжечками, розповідаючи, як щасливо живуть і як багато заробляють в Советському Союзі „трудоці”.

Після прийняття нас запросили до окремої кімнати, де один з директорів почав нам розповідати про господарські, технічні, наукові та культурні досягнення Донецька. Говорив він також про заробітки шахтарів, забезпечення їхніх родин тощо. Вислухавши його доповідь, ми ставили йому питання здебільша про умови праці і заробітну платню. На поставлені йому запити він дав такі відповіді: Шахтарі працюють на три зміни по 8 годин денно. Заробляють від 100 до 300 рублів на місяць. Робітники одержують пенсію після закінчення 60-го року життя, робітниці по 55-ох роках. Якщо хто захворіє, чи тимчасово втратить здатність до праці, то йому виплачують половину його заробітку.

Ще казав нам доповідач, що в Советському Союзі не відтягають частини заробітку на забезпечення від наслідків каліцтва чи нездатности до праці: це робиться коштом держави. Одержувати пенсії мають право ті робітники-чоловіки, які мають за собою щонайменше 25 років праці, а жінки — 20 років праці. Мінімальна стареча пенсія —

30 рублів, максимальна — 120 рублів. Особи, які перебувають у будинках інвалідів чи старечих будинках, утримуються також коштом держави, яка оплачує за них мешкання, харчування, одяг, медичне та культурне обслуговування. Ці будинки мають свої допоміжні господарства, медичні „пункти”, бібліотеки, клуби. Дітей інвалідів у віці трьох років, незалежно від того, чи вони мають батьків чи ні, забирають у дитячі будинки й утримують там безплатно до 18 років. Колгоспники і колгоспниці похилого віку або інваліди на державному утриманні не перебувають, але, згідно із словами доповідача, для них організують колгоспні каси взаємодопомоги, фонди до яких складають самі ж колгоспники або колгоспи, відраховуючи частину своєї продукції.

Того самого вечора в Палаці культури ім. Івана Франка відбувся концерт мішаного хору. На цей концерт уся наша група чекала нетерпляче. Програма його була виконана дуже добре, співаки виступали в стилевих народних костюмах, але, крім українських пісень, співали ще „старшобратні”, російські пісні нових композиторів, і цілою програмою проводив якийсь росіянин російською мовою. Крім співів була й гарна деклямація. Незнаний мені з прізвища рецитатор продеклямував вірш Шевченка „Минають дні, минають ночі”. Не тільки ми, туристи, але й уся присутня на концерті публіка нагородила його бурхливими оплесками. Особливо плескали в тому місці, коли деклямував він Шевченкові слова: „Доле, де ти? Доле, де ти? Нема ніякої!”

В Донецьку один советський службовець розповів мені про ті сторінки шахтарського життя, про які не говорили нам у шахтарському клубі. Від нього я довідався, що умови праці шахтарів дуже різні: в модерно улаштованих шахтах Донбасу вони кращі, але в сотнях інших шахт, що виглядають так, як виглядали в царських часах, робітникам приходиться працювати дуже тяжко. Так само він ствердив, що неоднакова й заробітна платня шахтарів. У деяких промислових осередках, як, наприклад, у До-

нецьку, вона вища, але поза Донецьком дуже низька. Бували випадки, що шахтарям-пенсіонерам зменшували їхні пенсії майже на половину. В багатьох шахтах робітники вели організовану боротьбу за покращення умов праці і збільшення платні, але їхні ж таки профспілкові керівники оскаржили їх у контрреволюції і в намаганні підірвати советську економіку. Приходило навіть до сварок і зударів шахтарів із директорами, в яких шахтарі сміливо обстоювали свої права і відкрито нарікали на те, що вони і їх родини не мають ні відповідних мешкань, ні змоги придбати одяг чи взуття, а натомість мусять жити в злиденних, неопалюваних приміщеннях і спати на ліжках без матраців.

Відвідини Харкова

21-го червня виїхали ми з Донецька до Харкова, так і не одержавши змоги побувати в шахтах і побачити на власні очі, як вони влаштовані і як іде в них праця. Виїхавши о 8-ій годині вечора, ми прибули до Харкова на другий день о год. 6:15 ранку. На залізничному дворці нас зустріли представники „Інтуриста” і завезли до готеля.

Готель „Харків”, куди нас перевезли автобусами, п’ятиповерховий, досить добре влаштований і навіть із вінду-елеватором, хоч та вінда така мала, що частіше приходилося нам ходити по сходах пішки.

Помившись й поснідавши, ми пішли оглядати місто. Зустрічалися нам у Харкові ті самі сцени, що й по інших містах. Усюди жінки працюють на тяжких роботах, може ще більше, як в інших містах, лунає російська мова, усюди під крамницями довгі черги. На всі наші звернення нам відповідали російською мовою — і в готелі, і по крамницях, і на вулиці. Вивіски і написи здебільша українські, але є багато також російських. Увесь час з нами ходили наші „ангели хоронителі”, що про людське око виступали нібито як фотографи чи кореспонденти якихось газет. Вони не відступали від нас ні на крок, увесь час прислухалися,

що ми говоримо, негайно підходили до нас, коли ми про-бували до когось заговорити, вимагали від деяких наших туристів, щоб хвалили все советське, і зараз ті похвали записували.

Після того, як ми оглянули частину Харкова, „інту-ристники” почали возити нас по різних дільницях міста, показувати музеї, бібліотеки, школи, університет. Усе те гарне, але багато цікавого ми там не побачили.

Харків робить те саме враження, що й інші советські міста. Проходячи через один із парків, ми бачили, що й там при такій чоловічій роботі, як кошення трави, працювали виключно жінки. Я підійшов до однієї з тих жінок і запитав, чи можна з нею поговорити. Вона відповіла по-російськи „пожалуйста”, і я запитав, чому в Харкові, що славиться своїми фабриками, не вживають до кошення трави у парках механічних косарок, а косять, як колись, ручною косою, і до того ж це роблять жінки. Жінка відповіла мені дотепно, що советський уряд мусить найперше кубинцям будувати їхні фабрики, а Єгиптові якусь там греблю, а вже тоді почне виробляти механічні косарки для советських громадян. Далі вона сказала, що заробляє 30 рублів на місяць. В розмові була дуже обережною і на прощання попросила, щоб я розповів в Америці, як добре людям жити в Советському Союзі.

Недалеко від місця, де ми розмовляли, працювали жінки мулярі. Від них ми довідалися і про їхні заробітки, такі ж низькі, як і в інших містах, від 35 до 50 рублів місячно, і дізналися також, що мусять вони так тяжко працювати, тому, що мають дітей, і їм треба заробити на харчі й одягу для них. Одна із жінок сказала просто: „Віда всього навчить”.

Декілька осіб із нашої групи мали нагоду відвідати місцеву церкву. Вона дуже бідна, але людей в ній повно, не тільки старих, але й середнього віку і навіть дітей. Багато людей горнеться на Україні до церкви, бо вона єдина їх душевна потіха і розрада. Під церквою було багато калік і старців, здебільша ветеранів другої світової

Образки з подорожі по Україні. Вгорі (зліва) — Українська колгоспниця продає на колгоспному ринку в Тернополі курку, щоб купити хліба для дітей. Далі на право: група туристів із ЗДА під готелем „Таврія” в Ялті. Внизу (зліва): вкритий верствами каміття пляж або по-американськи „біч” над морем у Ялті, на якому мусять лежати купальники. З правого боку внизу: автор цієї книжки Михайло Прокопів розмовляє з українськими селянами в Каневі, біля могили Шевченка.

війни. Були й жінки-старчихи з малими дітьми, що простягали руки, прохаючи копійки. Усі люди в церкві бідно зодягнені.

23-го червня нас розділили на дві групи. Одна частина

лишилася в місті, а другу повезли до колгоспу „Україна”. Я поїхав з другою групою. З нами їхали і інші „хоронителі” — усі ті „кореспонденти”, „фотографи”, і крім них, ще й дві поводиторки з „Інтуриста”.

Перше, що нам впало в очі, як ми їхали українськими селами Харківщини, це були мізерні хати колгоспників, часто без доброї покрівлі, з невеличкими присадибними ділянками. Садки, що були колись при кожній хаті, позникали. Люди повирубували їх самі, щоб не платити податків або й тоді, як не мали чим опалювати хати. До колгоспу „Україна” їхали ми яких три з половиною години.

У колгоспі вже були повідомлені про наш приїзд і, як тільки ми приїхали, зараз же з'явився голоза колгоспу і почав нас водити по господарству.

Колгосп „Україна” малий і бідний. Господарські будинки, головно стайні, закапарені, хоч і видно було, що гній із них виносили, мабуть, перед нашим приїздом. Потім, у розмові зі мною, один із колгоспників підтвердив, що перед кожними відвідинами туристів начальство робить порядок і відповідно інструктує колгоспників. В колгоспі було яких 150 корів з малими телятами. Корови мізерні, не рівня американським.

Колгосп „Україна” охоплює яких 600 членів. З того числа, за інформаціями голови, працює вліті щонайбільше 300. Свій заробіток одержують вони аж після того, як здадуть урожай, змолотять збіжжя і викопають та звезуть цукрові буряки. Я поставив питання голові, що роблять колгоспники після збору врожаю. Він відповів, як відповідали нам досі по інших колгоспах та підприємствах їхні керівники, російською мовою, що колгоспники після того сидять вдома, роблять те, що їм подобається, та харчуються тим, що заробили вліті. Платню одержують тільки робітники радгоспів, значить, державних сільських господарств. Вони заробляють по 30 рублів на місяць, але буває, що мусять чекати на її одержання цілий рік.

Перебуваючи в колгоспі „Україна”, ми на власні очі

переконалися в тому, що чули від людей у Львові, в Одесі і в Донецьку, а саме, що, хоч майже кожен колгоспник має корову, а дехто ще й козу, немає чим цієї худоби годувати і їх мусять пасти діти чи старші люди на дорозі чи по ровах. Зимом їх може передержати тільки той колгоспник, що вліті заробив у колгоспі трохи сіна. Коней колгоспники не мають взагалі, бо нічим їх годувати і ніде тримати. Тепер українські селяни живуть так, як колись жили в Галичині різні так звані халупники та двірські робітники. Якщо колгоспник потребує привезти додому дрова з лісу чи зароблене сіно, мусить звертатись за кіньми або за вантажним авто до правління колгоспу. Дістають звичайно ті, що „заслужили” своєю запопадливою працею чи слухняністю.

Бачив я й свинарок, руки яких порепалися від безупинного мішання кормів для свиней. Таке то досягнення советської техніки і науки!

У колгоспі „Україна” більшість жінок працює вліті на цукрових буряках. На одну жінку припадає гектар лану. Починається праця в половині травня, а кінчається пізньою осінню. Буряки мусять жінки не тільки прополювати, викопувати й обчищати, але й накидати їх на вантажні авта, що відвозять ті буряки до цукроварень. Коли жінка з усією роботою справляється, то дістає за це яких два центнери буряків і трохи грошей. Якщо з якихось причин буряків не вдалося відвезти до цукроварні і вони лишилися на полі, то колгоспниця не дістає ніяких грошей. Більшість жінок, що працюють на буряках, хворіють на ревматизм, сухоти й інші хвороби.

Цукру, що його видають жінкам на трудодні, звичайно нема де збути, бо майже в кожному селі цього району заробітню платню одержують жінки цукром. Мені оповідали, що з цього цукру гонять самогон, не зважаючи на те, що кару за нелегальну продукцію горілки накладають велику. Як зловлять когось під час гоніння самогону, то треба платити 20-25 рублів. Якщо ж самогон уже на столі і його п'ють, то за це не карають, бо тяжко дійти, хто

його вигнав. Самогоном запиваються наші люди не тільки по селах, але й по містах, топлячи в ньому своє горе так, як це було за панщини.

Сільська молодь не хоче працювати по колгоспах. Закінчивши початкову школу, хлопці й дівчата тікають до міст, бо там легше заробити, як на селі. Відвідувати церкви шкільній молоді заборонено, але я бачив і у Львові і в Харкові, а потім і в Києві по церквах багато молодих лю-

На полях колгоспу „Україна”

дей. У ЗДА і в Канаді наші „прогресисти” виписують, що під советським режимом на Україні і в інших республіках СРСР для молоді відкритий шлях до середньої і до високої освіти, але насправді сільській молоді, дітям колгоспників, до вищих шкіл дістатися важко: треба і протекції, і грошей, і стипендій...

Ходили ми так по колгоспі „Україна”, але не все мали змогу оглянути, бо наші „опікуни” робили так, щоб оглядали ми тільки те, що хотіли вони нам показати. Оглядаючи колгосп, ми ствердили, що головні його будинки — це насправді старий поміщицький двір, пристосований до колгоспної господарки і трохи поширений.

Головою колгоспу „Україна”, що вітав нас російською мовою, був молодий партієць, присланий з Москви. Колгоспники казали нам, що вони хотіли його вигнати, але це їм не вдалося.

Єдине, що ми могли оглянути в колгоспі „Україна”, це були корівники і свинарники, в яких працюють майже поголовно жінки на найтяжчих роботах. Деяких стасн нам не показували: на дверях був там напис російською мовою про сувору заборону входити в середину, ніби там був якийсь концтабір. Я ніби не зауваживши такого напису, зайшов до однієї стайні, в якій працювали дві молоді жінки. Одна з тих жінок відповіла на моє привітання і навіть говорила зо мною, але друга не хотіла говорити. Побачивши мене в стайні, наглядач вибіг миттю надвір, де були наші туристи, і сказав їм, щоб мене забрали із стайні. А потім, підступивши до мене, цей „агроном”, як він себе назвав, почав кричати, що в ту стайню нікому із сторонніх „нельзя” заходити і щоб я звідти чимскорше „ухаділ”. У тій стайні було 36 корів, і тих дві жінки, що там працювали, мали ті корови доглянути, видоїти, вичистити і забрати із-під них гній. Одна із жінок, показуючи мені свої зранені руки, покаржилася на непосильну працю і сказала, що їх тримають у цій стайні за кару.

Після оглядин стасн нас повезли на поле, де в той час бідолашні колгоспниці-невільниці працювали на буряках. З ними ми мали вже можливість дещо поговорити. Вони також сказали, що перед нашим приходом колгосп „причепурили” і привели до порядку.

Та, не зважаючи на це, керівникам колгоспу не вдалося допровадити до „людського стану” всього їхнього господарського приладдя і машин. Два трактори, два комбайни й інші сільськогосподарські машини, усе старого типу, стояли поржавілі під голим небом. На нашу заввагу, що варто було б поставити хоч який дах для охорони цих машин від сонця і дощу, колгоспники нам відповіли, що то не їх справа.

Показавши нам колгосп, нас повели на обід. Прийнят-

тя було гарне. На столах стояло багато смачних страв, печені кури, добрий хліб, горілка, вино, мінеральні води. Отож ми, туристи, керівники колгоспу й наші поводитори, їли, пили й співали українських пісень, а наші господарі ще й російських. — а в той самий час бідолашні колгоспниці, доярки й свинарки та інші невільниці, стояли попід вікнами і дивилися, як „бідні американці” наїдаються советськими курами та напиваються советською горілкою й вином. Колгоспників та колгоспниць до обіду з нами не кликали. Як і колись за поміщиків, вони могли тільки стояти під вікнами і дивитися, як їхні пани й різні закордонні „доробкевичі” бенкетують коштом непосильної праці українського селянина і робітника.

У Золотоверхому Києві

Ми виїхали з Харкова 24-го червня о год. 10:30, а до Києва прибули на другий день о годині 10:30 ранку.

Поїзд був звичайний, льокальний, як кажуть в Америці. Ставав на кожній станції по п'ять-десять хвилин і від тої їзди аж у голові нам закрутилось.

Ранком з вікон вагона бачили ми розлогі лани, засіяні пшеницею, бур'яками та іншими культурами. Усе це здебільша в бур'янах, багато усюди гірчиці. Де-не-де працювала на полі група жінок. По дорозі зустрічалися нам фабрики, заводи, усе те занедбане, позасмічуване, в такому приблизно стані, як була подекуди 50 років тому індустрія в Америці.

Із залізничного двірця в Києві представник „Інтуриста” повіз нас автобусами до готелю „Україна” на бульварі Т. Шевченка, де чомусь нема ні статуї, ні пам'ятника Шевченкові, а натомість височіє кам'яна подоба Леніна.

У готелі нас відвідав наш давній знайомий із Нью Йорку, поет Микола Тарновський. Привітався дуже радісно, але говорив дуже небагато. По обіді нас намовляли, щоб ми поїхали на цвинтар і поклали вінок на могилі Рибака, секретаря „прогресивної” ньюйоркської Ліги, що помер не-

*Софіївський Собор і пам'ятник Б. Хмельницькому
в Києві.*

давно під час подорожі по Україні. Я і дехто зі мною почали протестувати, з якої речі ми маємо їхати туди і скласти вінок у той час, як нас не хотіли навіть пустити на наші рідні села, щоб ми поклали вінки на могилах своїх батьків, матерів, братів і сестер. Більшість туристів таки не поїхала на цвинтар, але кілька вибралося туди із китицею квітів.

27 червня ми побували в Київському державному музеї Тараса Шевченка. У цьому музеї є багато кімнат і кожна з них присвячена окремому періодові Шевченкового життя. Перед кожним експонатом нам розповідали про якийсь момент з життя нашого Кобзаря. В одній кімнаті показали тюрму, в якій сидів Шевченко „за решіткою”. Всюди на першому пляні портрети російських революціонерів, з якими нібито Шевченко тісно співпрацював, допомагаючи їм у їхній пропаганді своїми революційними віршами, спрямованими проти царату і царської неволі. В тій кімнаті музейна провідниця запитала, хто з нас має якесь питання, і я тоді поставив запит: чи ті російські революціонери теж писали щонебудь проти царського режиму, а якщо писали, то чому їх не арештували і не заслали так, як Шевченка? Проповідниця відповіла мені, ясна річ, російською мовою, що це її „не кається”...

У розмові з поетом Миколою Тарнавським ми розпитували його, як йому живеться, де йому краще, в Нью Йорку чи в Києві. Він відповів, що ми повинні це знати й без його відповіді і що він уже звик до нових людей і нового оточення. Помешкання, що його Тарнавський займає, складається із двох з половиною кімнат. За нього він платить 6 рублів, а за телефон 3 рублі.

Готель „Україна”, в якому ми жили, має п'ять поверхів, але елевейтор-вінда в ньому невелика і погано обслуговуваний. Частіше доводиться виходити власними ногами на вищі поверхи, бо дочекатися з'їзду вінди і своєї черги годі. У вінді вміщається всього три особи, в тому числі оператор і двоє гостей. Готелева служба, що носила наші важкі валізи, нарікала, що ми, американські туристи, не

даємо їм ніяких „чайових”, тобто по-американськи „тіпів”. Ми й справді не давали нікому нічого, бо нас в „Інтуристи” попередили, щоб ми не давали ніде, ні по готелях, ні по ресторанах ніяких грошей „на чай”, бо це, мовляв, ображає радянських людей, які не потребують ніякої милостині. Тим часом ми переконалися, що і готелева і ресторанна обслуга дуже радо одержує „чайові” і зовсім цим не ображається.

Київ гарно розбудоване місто, має багато нових будівель, особливо ж на місці тих, що були зруйновані під час війни. На передмістях будують цілі вулиці нових житлових будинків, кажуть, усе з 3-4-5-кімнатними мешканцями. Головні вулиці чисті і їх ніхто не засмічує паперами, як у нас в Нью Йорку. Може це й тому, що київських крамницях нічого не завивають у папір, а дають так, без опакування.

По більших і менших парках немає цементових доріжок, усюди всипані піском доріжки, і, коли віє вітер, то мете на всі боки порохом. Багато дерев у парках понищені. Вулиці замітають жінки мітлами з довгими держаками і вони теж поливають водою травники та квітники, носячи воду для підливання у — відрах.

Оглядали ми місто, музеї, школи, побували в міській управі. Показували нам також київські церкви, з яких більшість закриті для вірних. По деяких церквах влаштовані музеї, здебільша антирелігійні. Музейним прибиральницям платять мізерну платню — по 30 до 35 рублів на місяць.

Київ часто прославляють большевики як столицю Української ССР, але української мови тут майже не чути. На вулицях лунає російська мова і більшість усяких написів та плякатів також російською мовою. Де-не-де невеликим друком видніють українські написи. По домах може й говорять люди по-українськи, але на вулицях, по готелях, в установах тієї мови не чути. Зустрічаючись на кожному кроці з російською мовою, я не міг знайти відповіді на питання, чи то в столичному українському місті аж

стільки росіян, чи то вже наші українці так зрусифікувалися, що й забули говорити по-своєму.

На вулицях міста багато людей, але тільки до 9-10 години вечора. Пізніше місто огортає тиша. Усі автобуси, трамваї і метро переповнені. Переїзд коштує три копійки. Автомашин, в порівнянні з американськими містами, дуже мало. Ними їздять або військові люди, або високі урядовці — партійці й бюрократи. Жінки, як і в інших містах, тяжко працюють. Коло Києва ми бачили жінок, що будували залізничну лінію — укладали важкі рейки, робили земляні насипи тощо.

При всякій нагоді ми старалися поговорити з місцевими людьми. Так, у розмовах із людьми ми ствердили, що вся писанина комуністичних і „прогресивних” газет про те що Советський Союз вже ось-ось пережене Америку в продукції молока, масла і м'яса — це брехня. Від людей ми довідалися, що на кожну крамницю призначена обмежена кількість тих харчових продуктів, і їх не вистачає для всіх покупців. Якщо хтось бажає купити м'яса, масла чи молока, то мусить прийти скорше, бо, як спізниться, то нічого вже не дістане. Після того, як призначений для крамниці контингент товару розпродадуть, крамниці зараз же замикають.

В порівнянні до заробітних платень ціни на речі щоденного вжитку дуже високі. Чоловічий одяг коштує — 180 рублів; плащ — 260 рублів; добрі черевики — від 20 до 50 рублів, полотняні черевики — 10 рублів; метр матерії (район сілк), що її в ЗДА продають по 50-60 центів, коштує від 10 до 50 рублів.

Дуже дорогі по київських крамницях теж і харчові продукти. Кілограм волового м'яса з кістками і товщем коштує 2 рублі, значить більше, як 2 долляри, стільки ж коштує свиняче м'ясо, кілограм масла 3.65 рублів, 400 грамів хліба — 16 копійок. Дуже дорогі такі вироби, як ковбаса й шинка.

У зустрічах з нами кияни перестерігали, щоб ми вважали з ким говоримо, бо, мовляв поміж людьми плентає-

твся чимало агентів та донощиків, готових вхопитися за кожне сказане туристом слово або донести до КГБ на тих, що розмовляють з туристами. Київські українці нарікали, що не мають де писати про своє життя й умови праці, що не можуть висловлювати вільно своїх думок. Читати закордонних газет також не можна. Дозволено поодекуди комуністичні газети із країн „народних демократій”. Не дає нічого людям ні радіо, ні телевізія, які не тільки багато коштують, але безупинно ведуть пропаганду, яка населенню вже остогидла..

В розмовах з нами кияни розпитували, як живеться людям, зокрема українцям, у ЗДА, і дуже радо вислухали наші відповіді. Особливо ж цікавилися вони тим, хто оплатив нам дорогу, бо не хотіли вірити, що ми приїхали за власні гроші. Були переконані, що дорогу нам — як „американським шпигунам” — оплатили американські капіталісти. Коли ж вони довідалися, що ми подорожували за власні гроші, то дуже дивувалися, звідки ми маємо стільки грошей, тим більше, що в советських газетах вони читають день-у-день про страшне безробіття в Америці, нужду й біду. Не хотіли кияни, також вірити, що американські робітники мають власні дома, авта. Допитувалися, чи можна у ЗДА читати комуністичні газети. Коли ми сказали, що в Америці продають всі газети й журнали із СРСР, дуже дивувалися. Дехто сумно підсміхався і стверджував, що в „капіталістичній” Америці не так то вже й погано живеться робітникам.

Побували ми по деяких київських церквах. Як і в інших містах, церкви тут небагаті і люди в них вбого зодягнені. Під церквами часто зустрічали ми жебраків. Всюди в Україні по церквах російські відправи, українських відправ ми не чули.

Оглядали ми також київське метро, по-американськи сабвей. Будували його ті самі інженери, що й московське метро. Тунелі і стації в київському метрі вузькі, невисокі, але дуже гарно влаштовані і чисті. Поїзди, як і трамваї та автобуси, переповнені, особливо в час, коли робітники та

службовці вертають з праці. Наші провідники хвалилися, що советський уряд дуже дбає про історичні пам'ятки, казали, що на відновлення бань на св. Софії витрачено понад 8 кілограмів золота. Оглядаючи Собор всередині, цього дбання ми не завважили, бо стіни й підлоги його понищені, повибивані, всюди ями і бруд. Коло однієї домовини нам сказали, що в ній похований Ярослав Мудрий, але ніде не було про це ніякого напису. На наші запити, хто допровадив історичні пам'ятки України до такого занепаду, поводитори відповідали, що це — „германські вандали”. На моє питання, хто поскидав з церков хрести, провідниця відповіла, що це її „не кається”. Дуже добре враження справила на нас Софіївська площа з пам'ятником Хмельницькому.

На одному домі на Велико-Васильківській вулиці побачив я таблицю з написом: „Тут жив і писав свої твори Остап Вишня”. Про те, що советська влада „нагородила” О. Вишню за ці твори концтабором, на таблиці не було згадки. Під таблицею ваза з квітами, що їх приносять київські українці.

Купив і я китичку квітів і поклав їх під таблицею Вишні — за його „усмішки”. В момент, як я це робив, підійшов до мене якийсь чоловік з палицею в руці і почав питати, звідки я приїхав і звідки знаю „етаво українсько сепаратіста” і „врага родіни”. Я відповів йому, що я з Америки, що читав твори Остапа Вишні і коли він справді український націоналіст, то йому належить від мене подяка.

На Хрещатику зайшов я до книгарні, щоб купити якусь українську книжку. Всі книжки були російською мовою, і я рад-не-рад мусів узяти „Слово о полку Ігореві” в російському виданні. Я запитав директора книгарні, чому в Києві, в столиці України, в українських ніби книгарнях немає українських книжок? Він відповів мені по-російськи, що в Києві і в інших містах студенти вчаться по-російськи і молодь любить читати російські книжки. Почувши це, я хотів запитатися редакторів „прогресивних” газет в ЗДА, де й коли вони чули чи бачили, що в Києві по школах

розцвітає українська мова. Адже відомо мені, що дехто з цих редакторів, бачивши в читальні свого українського села здебільша російські книжки, кляв на всі лади, і мало не плакав з образи.

В Каневі — на Тарасовій горі

Вибралися ми на Тарасову гору в Каневі 28-го червня. В холодний дощовий ранок завантажувалися в київській пристані на моторовий човен „Ракета” і поплили вниз Дніпром. Подорож була надзвичайна. — човен наш мчався наче стріла, але небагато пасажирів міг він умістити. В той час, як ми плили вигідно тим люксовим човном, із швидкістю 65 кілометрів на годину, українські селяни з різних околиць мандрували до Канева пішки, з торбинками на плечах.

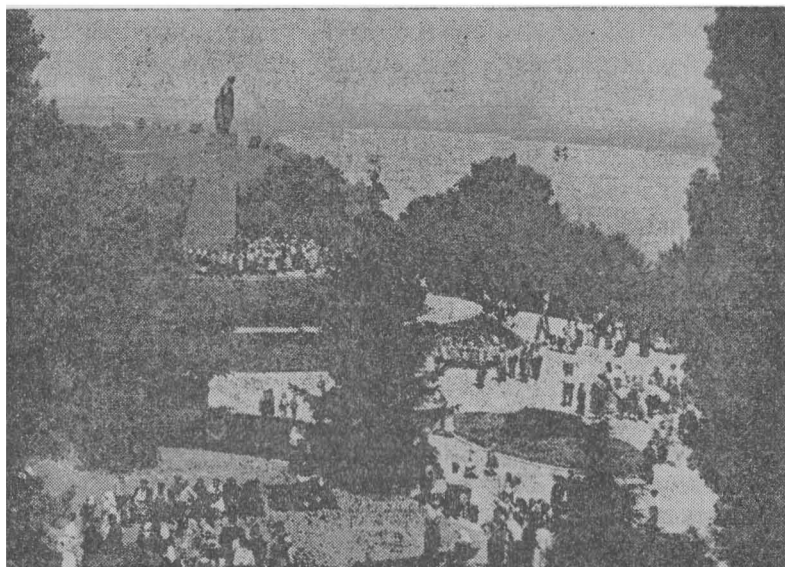
На човні було яких шістдесят осіб разом із залогою. В дружній атмосфері відбувалися розмови на різні теми, навіть гостро суперечливі політичні й економічні. З вікон мали ми змогу оглядати прекрасні краєвиди по обох боках Дніпра.

На обрії з'явився Канів, і всі пасажирів, постававши із місць, хвилювалися близькістю Тарасової гори, де спочивають тлінні останки великого сина України, гори, що стала священним місцем для українців усього світу. Кожен згадував важку долю Шевченка — поета, вигнанця з рідної землі, мученика.

Пам'ятник Шевченкові в Каневі збудований у чудовій околиці, над Дніпром. Доповнює його збудований там же Музей Тараса Григоровича Шевченка з експонатами і виставками, присвяченими різним періодам його життя і творчості.

Прибувши до Канева і вийшовши на могилу, ми поклали вінок під тим пам'ятником, молитовно скупчені, усвідомлюючи, що в наших серцях і в пам'яті Тарас Шевченко житиме вічно.

З Тарасової гори ми всі пішли до клубу, де для нас

Пам'ятник Тарасові Шевченкові в Каневі на його могилі.

приготовано багатий і смачний обід з гарячими напоями. По обіді подякували за гарне прийняття й обдарували різними дрібницями жінок, які нас гостили. Закінчили прийняття співами, зокрема піснею „Реве та стогне”.

Розійшовшись після обіду по навколишнім парку — Шевченковім Заповіднику, ми сподівалися віддихнути і трохи прохолонути після полудневої горячі. Яке ж було наше здивування, коли ми побачили, що в парку немає ніяких лавок, столиків, щоб коло них присісти. Потомлені від спеки люди, шукаючи спокійного місця і прохолоди, мусіли сідати або лягати на землю. Шевченків парк занедбаний, брудний від дико ростучої трави, зігнилих дерев і хащів. Всюди порозкидане каміння, повно сміття. Сходи, що ними виходять відвідувачі на могилу, поламані. Люди ходять на сторону, де їм подобається. Публічна „убиральня” одна для чоловіків і жінок, недалеко від

пам'ятника, брудна, смердюча, без дотримання будь-яких санітарних умов, без модерної каналізації.

Під час відпочинку до нас прилучилися молоді люди із Західної України — туристи-колгоспники із стрийського району. Співали разом з нами відомих українських національних пісень (оглядаючися час до часу), розмовляли, фотографувалися на пам'ятку зустрічі з американськими українцями — емігрантами з Західної України. Обіцяли нам прислати фотознімки. Ми з ними щиро попрощалися і зберігатимем в пам'яті гарний спогад про цих хлопців і дівчат, які проїхали дрантивим вантажним авто, сидячи на лавках чи й стоячи, 700 кілометрів, щоб відвідати Шевченкову могилу і поклонитися духові Шевченка в Каневі. Багато наших туристів, взяли з собою грудочки землі, щоб повезти їх з собою в далеку Америку.

Відпочивши, де хто міг, зійшли ми на берег Дніпра-Славути. Там було багато людей і в нас зав'язалися цікаві розмови із ними. Як і в інших містах, нас запитували, чи ми любимо Україну, хто нам оплатив подорож до ССРСР, чи правда, що в Америці безробіття й голод, як це пишуть советські газети, чи правда, що всі ми туристи — американські шпигуни і т. п.

Розпитували нас канівці про життя українців в ЗДА, як це сталося, що ми, перебувши цілі десятиріччя серед чужих людей, не забули говорити по-українськи. Коли ж ми у відповідь на їхні питання розповіли про наші організації, школи, то вони не хотіли вірити, казали, що це все видумки.

Почав і я розпитувати своїх співрозмовців з Канева і інших околиць, як це могло статися, що вони весь вік живуть на Україні і не говорять рідною мовою. У відповідь на це один з них заявив дотепно: „Залишіться у нас на два-три роки, то й ви забудете так само, як і ми, говорити по-українськи”. Сумно було після такої заяви мені і моїм друзям з-поміж туристів.

На самому Дніпрі був невеликий рух. Великих пароплавів та малих барж на ріці мало, а ті, що є — усе старі

конструкції, рухаються при допомозі коліс. Дивлячись на них, так і пригадувались московські перехвалки, що со-ветська „техніка” прогресує, доганяє і переганяє Америку.

Один дідусь при березі мав свій малий моторовий човен — на 8-10 людей і возив їх по Дніпрі протягом десяти мінут по 10 копійок від особи. Я з одним товаришем за-платили дідові за човен, набрали дітей і дідусь возив нас по Дніпрі. Діти раділи, кричали, сміялися і дякували за „катання”. Це була наша перша зустріч з українськими дітьми в Каневі. Цієї зустрічі, як і зустрічей з українськими селянами над Дніпром, не забути нам ніколи.

Останній день у Києві

Відвідуючи Україну, ми всюди — у Львові, в Одесі, в Ялті, в Донецькому, в Харкові і в Києві — говорили по-українськи, з гордістю, так само, як і в Америці, заявляли, що ми українці, і нас за це шанували і відповідали нам.... російською мовою. Ми мусіли стверджувати ще й ще раз, що Київ — столиця Української ССР, але мова в ній — російська.

У зв'язку з цим хочу згадати один момент із нашого перебування в Києві 26-го червня 1962-го року. Поснідавши в ресторані готелю „Україна”, ми чекали на автобус, щоб їхати оглядати місто. Підійшов до нас якийсь незнайомий чоловік, привітався українською мовою і почав розпитувати в нашої провідниці, Ярослави Ткач, як їй і нам подобалася Україна. „Товаришка”, як вона любить себе величати в приступі щирости, відповіла: „Ми об'їхали, товаришу, всю Україну і ніде не чули української мови, всюди руска та й руска”. Потім, вернувшись до ЗДА, вона й інші „прогресисти” з нашої групи вже не хотіли признаватися до цього прикрого досвіду на Україні. У друкованих ними спогадах про нашу подорож вони, „забувши” про те, що на Україні говорили і що самі засуджували, повторювали, як папуги, що на Україні все дуже добре, все „буyno розвивається”, а українська мова, „процвітає”.

Доброю ілюстрацією для забрихатности наших прогресивистів, які в своїх пресових органах намагаються хвалити все советське, розписуючися широко про те, як в Україні процвітає українська мова і культура, може бути поведінка редактора ньюйоркських прогресивних „Вістей”. Перебуваючи на Україні в жовтні 1958 року і стоячи в товаристві туристів і киян під театром опери та балету ім. Т. Г. Шевченка, він прислухався, якою мовою говорять усі ті, що йдуть у театр. У пориві щирости тоді цей редактор, як він любить себе називати, сказав: „Ніде не чути української мови, усюди російщина, російська та й російська мова”. Кажучи це, кляв на всі лади „най то шляк трафить!”, і мало не плакав з образи.

А всеж таки й „редактора” проймає жах, жаль і тривога, за долю українського народу, котрий так трагічно бореться цілі століття за свою волю. Що мають думати про нас і як можуть шанувати нас чужинці, коли наші найвищі урядовці столиці України не знають якої вони національності та як називається їхня держава і якою мовою люди в їх державі говорять, соромлячись своєї приналежності до українського народу, і цураючись свого убогого народу, який дає їм життя.

Мої спогади про зустріч з різними людьми в столиці УРСР треба доповнити ще декількома згадками про зустріч із відомим „прогресивним” поетом Миколою Тарновським, який недавно емігрував із США до СРСР. У розмові з ним так і вичувалось, що він на крилах вернувся б назад в „капіталістичні” З’єднані Держави, до свого колишнього вигідного мешкання, до американських достатків. Тарновський — мій давній знайомий, і я не тільки з ним привітався, але й поставив йому під час прощальної вечірки в Києві в „Т-ві культурних зв’язків із закордоном” декілька питань. Ці питання добре пам’ятають усі туристи з нашої групи 52-ох.

Тож, звертаючись до М. Тарновського, я запитав його, чому чужинецьким туристам не показують в Україні славних могил українських князів, які боронили країну від

всяких загарбників, чому не показують козацької слави — Чигрина й Суботова, пам'ятних місць, де Богдан Хмельницький молився, „щоб москаль добром і лихом з козаком ділився”, та ін. Запитався я також, чому мені й іншим туристам не дозволено відвідати рідного села? Ще не закінчив я питатися, як деякі з дуже ревливих „прогресистів” у нашій групі, між ними Гнат Процишин й Іван Глушко, почали вимагати, щоб мені відібрали слово. М. Тарновський їх заспокоїв і дозволив мені говорити далі. Коли я повторив своє бажання, щоб і чужинцям і українцям, які приїзять із-за кордону, показували на Україні пам'ятки історії і культури, а не колгоспи корів, й свиней, то знову почався крик. Г. Процишин, й Іван Глушко почали ревіти, як ті воли, що ясла порожні, почали кричати — сідай, сідай, і Тарновський наказав мені сідати, заявляючи: „Ми добре знаємо, товаришу Прокопів, чого ви хочете!”

Тепер цей епізод намагаються заперечити навіть ті, що тоді „ревіли” проти мене, кричали і вимагали, щоб мені заборонити говорити.

Відбувався цей обід в „Товаристві культурних зв'язків” і на прийнятті з нами були присутні голова цього „товариства” письменник Ю. К. Смолич, заступник голови — поет М. М. Тарновський, відповідальний редактор газети „Вісті з України” Г. І. Мілодан й одна жінка, що її прізвище не встиг записати. На прохання господарів прийняття туристи почали ділитися враженнями з наших відвідин України. Провідники нашої туристської групи, русотяпські „прогресисти” усе дуже хвалили, виявляли своє задоволення й захоплення. Говорив під час обіду також „товариш” П. Козлов, той, що у Львові плакав, побачивши злидений вигляд своїх рідних, але ж під час дальшої подорожі по Україні співав щораз „любимих” руських бойових пісень. Отой то Козлов, що його також не пустили до рідного села, говорив, що він „дуже багато зрозумів за ці 30 днів в СРСР”, що він „дуже вдячний” за те, що мав змогу побачитися із своїми рідними, які „живуть добре, задоволені”. Возхваляла все радянське також

і провідниця нашої групи Ярослава Ткач, кажучи, що село, де вона народилася „було бідне, стріха на стрісі, а тепер хати неначе „писанки” під бляхою, „все по чотири кімнати, лазнички, ogrіття, не видно хат критих соломною”. Таке балакала вона, не заікнувшись, і ще жалілася, що вона в Америці живе дуже вбого, але заощадила трохи на дарунки для рідних на Україні, а вони не хотіли їх прийняти, бо, кажуть, мають всього добра подостатком, бо „совєтська держава дає людям усе”. Ще нарікала, що маючи 62 роки за плечима, вона мусить в Америці працювати, а в Совєтському Союзі люди в той час вже мають пенсії... Слухаючи того всього я згадував образи нужди й розпуки по підльвівських селах, що їх я відвідував спочатку нашої подорожі по Україні. Після обіду до нас звернулися з прощальною промовою і співами провідники „Тов. культурних зв’язків з закордоном”. І пригадалися мені мимоволі золоті слова Івана Франка:

„Ті сни свої черви склали в системи
З заключенням: так є найліпше, як є;
Читали промови, співали поеми
Про гарне, щасливе в болоті життє!”

Так закінчилося наше прийняття в Товаристві культурних зв’язків з українцями за кордоном. 29 червня 1962 року ми залишили Київ, багаті враженнями 30-ох днів перебування на Україні.

До ЗДА ми вертали через Москву. По дорозі не було нічого цікавого, і в Москві вже нам не хотілося ще раз оглядати „руську славу”. Про свою відбуту по 56- роках подорож по Україні згадую я з приємністю, хоч там і не дозволили мені відвідати рідного села, в якому я народився, і моїх рідних в тому селі. Все ж таки я багато бачив і багато навчився. В пам’яті зберігатиму гарний спогад про багатьох людей, що їх пізнав під час подорожі і що щиро й тепло поставилися до нас. Згадую щиро і нашу поведатorkу Ніну, яка піклувалася про нас усіх і завжди

турбувалася, щоб я десь не загубився, коли я залишався позаду, щоб щось побачити чи з кимсь поговорити.

Ці мої спогади з подорожі по Україні не були б повні, якби я не висловив наприкінці переданого мені в розмовах з українськими робітниками і селянами прохання, які казали мені, щоб, повернувшись до Америки, я розказав правду про них і про все, що бачив на Україні, оповів українцям в Америці про советські „достатки”, що їхні земляки на Україні доробилися до того, що не мають нічого, а найважніше, що не мають вони того, за що боролися — свободи, рівності, братерства.

З Москви ми вилетіли голляндським літаком до Амстердаму, де переночували в добробу „буржуазному” готелі. Поснідавши ранком „по буржуазному”, ми пішли ще оглядати місто, його вулиці і канали, що тягнуться десятками кілометрів і що над ними розташовані голляндські фарми. Кожна голляндська фарма — це справжня фабрика молока, масла, сира й інших продуктів і тому в Голляндії високий добробут. Якщоб на Україні під Советами був такий добробут, то чому б не показати його туристам із закордону? А тим часом там навіть не пускають подивитися на села. 30-го червня ранком вилетіли ми з Амстердаму і о годині третій по полудні були вже в Нью Йорку.

Замість відповіді... мертвим душам

Повернувшись з подорожі, яка тривала тридцять днів, я написав у „Свободі” — на підставі моїх власних спостережень і розмов з різними людьми в нашій поневоленій батьківщині — спогади п. н. „По 56 роках на Україні”. В цих спогадах я старався сказати правдиве слово про життя селян і робітників на „нашій, не своїй землі” — так, як це життя я сам, як син селянина і робітник, бачив і відчував, скинувши советофільську полуду з очей, що її нам накладали довгими роками у своїх колись „щоденних”, а тепер тижневих „вістях” різношерстні „прогресивні” журналісти.

Не писав я тих спогадів так, як хотілося б цим велемудрим людяцям, і вони спочатку боялися відповідати на подані мною факти і, згадуючи із злістю те, що я писав, замовчували моє прізвище і ім'я, щоб не довідалися колишні й теперішні „прогресисти”, що ось ще один з-поміж них виступив із словом правди. Коли ж правда пішла широко поміж люди і коли мої спогади передрукували й інші газети — „Українська Думка” в Лондоні і „Християнський Голос” у Мюнхені, „прогресивні” журналісти вирішили виступити із своєю відповіддю.

Появилася ця „відповідь” аж у двох числах ньюйоркських „прогресивних” „Укр. Вістей”, з 5 і 12-го грудня 1963-го року, нібито, як „Заява туристів, які в 1962-му році відвідали Україну”, з 8 підписами, між ними таких людей, що, як мені відомо, про таку заяву навіть і не чули. Той факт, що „прогресивні” журналісти не потрапили змобілізувати більше підписів під тою заявою, хоч усіх туристів, що їхали тоді зо мною було 52, доказує, що справжні автори мусіли вдаватися до випробуваних ще в царській Росії „мертвих душ”.

Не маючи можливості заперечити правдивість моїх спогадів якимись фактами й доказами, „прогресивні” журналісти взялися підважувати їх твердженням, що, мовляв, Михайло Прокопів „ледве грамотний”, що надруковані у „Свободі” спогади писав не він, а хтось інший за нього і т. д. Ці свої твердження вони ж самі заперечують в дальших уступах своєї відповіді, полемізуючи зі мною і заперечуючи, що я бачив і чув, а не те, що хтось нібито повищував і написав.

З цього приводу можу сказати хіба те, що справді таки до високих шкіл я не ходив, у „партійних школах” на „прогресивного журналіста”, я не вчився, жив з праці своїх рук, але написати про те, що бачив і чув, все таки вмію. Спогади свої писав я власною твердою від праці рукою, і оригінали їх зберігаються в редакції „Свободи”. Отже кожна чесна людина може переконатися, чи є там усе те, що було друковане, чи додав щось хтось із редакції. Єдино,

що в написаних мною спогадах змінено — це, подекуди, форма вислову і правопис, бо, як згадано, до високих шкіл я не ходив. І ці поправки просив я в редакції зробити так, як роблять їх по всіх інших редакціях світу.

Знайомим і чесним людям можу показати ще й те, що у своїх спогадах написав я багато більше, але не все було надруковане у „Свободі” через брак місця. Того, що написав, не соромлюсь, від людей не тікаю на другий бік вулиці, як автори „заяви туристів”, а, навпаки, люди, передусім з-поміж колишніх чи нинішніх „прогресистів”, радо зі мною зустрічаються, просять сказати, де і як можна б мої спогади прочитати.

Другим способом підважувати правдивість моїх спогадів є вилловлювання в них друкарських помилок, що, як відомо, трапляються в кожній газеті. Трапилася отак на початку моїх спогадів помилка з датою виїзду — 31 травня, що з неї машина зробила 1 травня, і вже „прогресивні журналісти” зловтішаються, мовляв, ось яка правда Прокопова — літаком із Нью Йорку до Москви летів... цілий місяць. Цю помилку завважили всі, хто читав мої спогади, але ніхто не протестував, бо з усього, що сказано перед тим і потім, ясно, коли і як ми виїхали і як довго тривала подорож. Такою шуканиною друкарських чортиків виповнені й дальші шпальти „заяви туристів”. І щоб їм допомогти в цьому, я пригадаю їм зроблену друкарським чортиком ще одну помилку із кількістю поверхів готелю „Україна” в Києві: він має всього 5 поверхів, а не 15, як надруковано.

Відповідати на всі нісенітниці, що ними рябіє в „заяві туристів”, школа часу й місця. Про те, як воно було в тім чи іншій місці під час нашої подорожі, в такій чи іншій зустрічі, я розповів у моїх спогадах і в доповненнях до них, і про це пам’ятають добре й інші туристи із нашої групи 52, які можуть підтвердити правдивість моїх слів.

На цьому місці хочу торкнутися тільки деяких справ, що їх порушили автори „заяви туристів”. Так, наприклад, заперечуючи мої твердження про важку мешканеву ситуа-

цію по містах і селах України, ці „прогресивні журналісти” пробують підкріпити це заперечення пригадкою, що в Америці люди живуть ще гірше, бо ось, мовляв сам Прокопів живе у старому будинку, який, мабуть, „скоро призначать на розвалення”. Пригадка слухна, але недоговорена. Михайло Прокопів, колишній робітник, а тепер пенсіонер, який із своїх ощадностей і пенсії оплатив собі подорож, щоб по 56 роках відвідати Україну, справді таки живе в старому будинку, мабуть призначеному на розвалення. Алеж у тому будинку він сам-один займає дві кімнати і, крім того, має кухню, — все це під добрим дахом, добре огріване і влаштоване за невеликі гроші. Де, треба запитати, авторів „заяви туристів”, мають такі мешкання робітники на Україні, що тиснуться цілими родинами в одній комірчині, або ж наші колгоспники по селах, що мешкають по неопалюваних хатах з обшарпаною стріхою? А вбоге мешкання Прокопова годі навіть порівняти до тих багатокімнатних віль із садами й гаражами під Нью Йорком чи на Маямі, що в них живуть ньюйоркські „прогресисти”, які, добившись в час прогібіції на продажі самогону українським емігрантам, тепер вдають із себе пролетарів.

На сміховинні „спростування” авторів „заяви туристів”, що на Україні мало де можна почути українську мову, відповідати їй не варто. Вони забули чи не схочуть згадувати, що так само писали про нехтування української мови по містах України і М. Січинський і В. Левицький у своїх спогадах із подорожі на Україну, друкованих у „Громадському Голосі”. Зрештою, туристи із групи 52 пам’ятають наведені мною слова провідниці туристів Ярослави Ткач, (яка також підписалась під заявою), що на Україні української мови не чути.

Мене хочуть завстидати закидом, що я „вдаюся до неімовірних вигадок і наклепів”, щоб „кинути чорну пляму на рідну землю і на той народ, який приймав нас так щиро й гостинно”. Закид цей такий безглуздий, як і вся сфабрикована „заява туристів”. Ні разу, ні в одному місці моїх спогадів я не кидав плями на свою рідну землю і на свій

народ. З любов'ю до них я відбував свою подорож. Якщо я й засуджував когось, то тільки тих, що поневолюють Україну, і тих, що помагають „з матері полатану сорочку здіймати”.

Перебування на Україні скріпило моє переконання, що все, те, про що писали і пишуть в газетах у ЗДА і Канаді про „радянський робітничо-селянський рай” „прогресивні журналісти” — це одна велика й страшна брехня! І тому я, що з 1919-го року належав до „прогресивних” робітничих організацій у ЗДА, займаючи там провідні становища, як фінансовий секретар в Українському Робітничому Клубі, Українського Робітничого Дому та в Ордені до 1947-го року, і працюючи завжди чесно для їх добра й розвитку, вирішив тепер після моїх відвідин на Україні відмовитися від усяких псевдопрогресистів, що завели ті організації на шлях запродавства Москві і зради інтересів України й українського народу.

Кінець

